

25 jaar
ZHV

Zwols Historisch Tijdschrift

Jasper Warner

Steven ten Veen

25e jaargang 2008 nummer 3/4 - 7,50 euro

Annèt Bootsma-
van Hulst en
Wim Huijsmans

Groeten uit Zwolle

Philosophenallee Poststempel Zwolle 1924

afzender je Broertje Albertus Groen

De Philosophenallee loopt parallel aan de Nieuwe Vecht en vormt de verbinding tussen de Menistenstraat en de Wipstrikkerallee. Het is een lommerrijke laan. Over de oorsprong van de naam tast men in het duister. De eerste huizen werden er in 1896 gebouwd. Er verrezen in de loop der jaren twee soorten woningen: arbeiders- en burgermanswoningen. Rond 1915 was de allee vol gebouwd.

Op de prentbriefkaart kijken we in de allee in de richting van de Wipstrikkerallee. Een grote groep kinderen is voor het kiekje midden op straat gaan staan. Er is geen verkeer te zien behalve een fietser, die ook maar even gestopt is voor de foto-graaf. In de Nieuwe Vecht liggen enkele vrachtschepen afgemeerd. Links van de bomerrij loopt langs het water een jaagpad.

Voor 1910 konden de bewoners, zeker bij regenachtig weer, niet met droge voeten thuis komen. Daarover klaagden zij bij het gemeentebestuur. De allee was namelijk onverhard. De vele melkrijders, die dagelijks met paard en wagen de melkbussen kwamen afleveren bij de in 1903 opgerichte stoomzuivelfabriek 'Hoop op Zegen', veroorzaakten diepe sporen en reden de weg finaal kapot. De allee is rond 1910 - tot groot genoegen van de bewoners - bestraat. De melkfabriek werd in 1981 afgebroken. Op die plek staat nu de Menistenflat, een appartementencomplex voor senioren.

Ook in 2008 draagt de Philosophenallee nog steeds met recht haar naam. Het is er goed en aangenaam wonen.

(Collectie HCO)

Redactioneel

Voor u ligt het nieuwste nummer van het *Zwols Historisch Tijdschrift* en zonder overdrijven kan worden gesteld dat de inhoud ervan weer bijzonder gevarieerd is. Verschillende auteurs brengen u via voetbal en andere sporten, de Zwolse plaats van herinnering van een CDA-Tweede Kamerlid, niemand minder dan de beroemde Victor Hugo, een weemoedige Zwolse pastoor en de Drentse liefdadigheidskoloniën naar de aankondiging van de op handen zijnde presentatie van De Zwolse canon. Gevarieerd dus zeker, maar zoals altijd ook weer met een voor ons blad zo doorslaggevend bindend element: Zwolle en zijn rijke geschiedenis. Wij wensen u veel leesplezier.

Inhoud

Groeten uit Zwolle Annèt Bootsma - van Hulsten en Wim Huijsmans	106
Jasper Warner Steven ten Veen	108
Zwolle, een cruciale plaats in mijn leven <i>De plaats van herinnering van Eddy van Hijum</i> Frank Inklaar	128
Het bezoek van Victor Hugo aan Zwolle in 1861 Jan Taco te Gussinklo	131
Een Nieuwjaarsgroet van een pastoor aan zijn koster <i>Een koster moet nu eenmaal méér in de kerk zijn, dan bij zijn vrouw</i> Harry Stalknecht	137
Zwolle en de landbouwkoloniën <i>Het algemeen erkend weldadig karakter onzer natie</i> Wil Schackmann	139
De Zwolse canon Frank Inklaar	146
Recent verschenen	148
Nieuwjaarswens	150
Mededelingen	151
Auteurs	154

Omslag: *Het bestuur van ZAC kort na de oprichting. In het midden, met de voorzittershamer voor hem, Jasper Warner.*

Jasper Warner

Steven ten Veen

Op 26 december 1918 was Jasper Warner precies 25 jaar lid van het bestuur van de Nederlands(ch)e Voetbal Bond (NVB), waarvan hij in 1897 ook voorzitter was geworden. Het nummer 3 in Zwolle (Warner was een van de eerste Zwollenaren die een telefoonaansluiting kreeg) werd op die Tweede Kerstdag echter door niemand gebeld om hem te feliciteren en ook in de dagen daarna bleef het in huize Warner aan de Emmawijk stil. Geen bloemen, geen telegrammen, geen toespraken en geen stukjes in de krant. Het zilveren jubileum van de bondsvoorzitter was domweg door iedereen vergeten. Behalve door de jubilaris zelf! Direct na de jaarwisseling stuurde Jasper Warner een uitnodiging naar zijn meest intieme voetbalvrienden om op 11 januari 1919 plaats te nemen aan een feestelijke dis in hotel De Oude Doelen in Den Haag ter gelegenheid van zijn

Jasper Warner, 1870-1942. (Archief ZAC, HCO)

25-jarig lidmaatschap van het bestuur der NVB.

‘Had Warner maar een impresario gehad, dan zou de Nederlandsche dagblad- en sportpers niet dat droevige figuur hebben geslagen, dit jubileum te vergeten; dan zou ook het bondsbestuur intijds zijn ingelicht en derhalve behoed zijn voor een onvergeeflijken blunder; dan zou Warner den 26sten December in Zwolle het middelpunt zijn geworden van een algemeene hulde met speeches en autoriteiten en bloemen van bonden en clubs, met geschenken van vrienden en met allemaal mooie, opzichtige, deftige dankbaarheid. Warner heeft er in gegnuift, dat men dat zoo lekkertjes vergat en toen de fatale datum goed en wel voorbij was heeft hij zijnerzijds van dankbaarheid blijk gegeven’, schreef de redacteur van *Het Sportblad* vijf dagen na dat feestmaal in Den Haag.

No-nonsense bobo

Een no-nonsense bobo zou Jasper Warner anno 2007 wellicht worden genoemd. Hij hield er niet van om in het middelpunt van de belangstelling te staan, relativeerde de rol die hij in de ontwikkeling van de voetbalsport in Nederland had gespeeld, bleef altijd bescheiden. Jhr. Jan Feith beschreef in 1914 het karakter van Warner in een bijdrage voor het nooit verschenen Gedenkboek ter gelegenheid van het zilveren jubileum van de NVB (de oorlog verhinderde de uitgave) op de volgende manier: ‘Heeft hij zijn doel bereikt, dan komt het niet bij hem op zich te laten voorstaan op zulk een overwinning. Het is immers niet de triomf der persoonlijke eer waaraan hij dacht. Hij stelde zich een doel, hij ging er recht op af; zoo bereikte hij dat ook.’ En veertien jaar later, in 1928 toen Warner betrokken was bij de organisatie van de Olympische Spelen in Amsterdam, typeerde Leo Lauser in *De Revue der Sporten* hem als een ‘eenvoudigen werker, een geestdriftigen zwoeger, een

soort beschaafde pikbroek, een kerel met handen aan z'n lijf, met hersens in z'n kop en met een warm kloppend hart.' 'Als Warner zich voor iets of iemand gaf, dan deed hij dat met geheel zijn ziel en geheel zijn wezen. Een fikschen Hollander... dat is deze Zwollenaar', aldus Lauser in het toen populaire sportblad.

Fascinatie voor sport

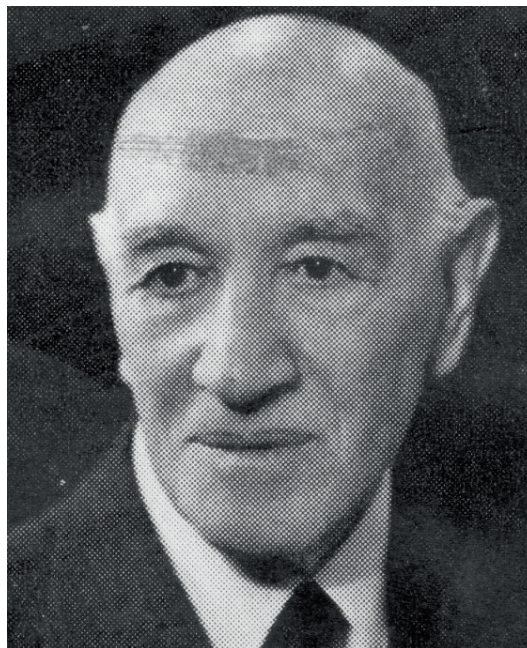
Jasper Warner werd op 5 februari 1870 geboren in Assen als zoon van Johannes Adrianus Warner en Jantien van Opijnen. Zijn vader, die in de Drentse hoofdstad als ijzergieter werkte, was in 1843 in Zwolle geboren maar de Warners waren oorspronkelijk afkomstig uit Amsterdam. Op 9 april 1875 overleed moeder Jantien, nog maar 31 jaar oud. Voor haar weduwnaar was dat waarschijnlijk aanleiding om nog datzelfde jaar met zijn kinderen – een jaar na Jasper was nog een zoon, Theodorus Leonardus, geboren – naar Zwolle te verhuizen. Zij betrokken een woning in de Vechtstraat. Uit het bevolkingsregister van de gemeente Zwolle blijkt, dat het moederloos gezin in 1876 terugkeerde naar Assen om zich een jaar later toch weer in Zwolle te vestigen. Nog één keer zou Warner sr. zijn geboortestad voor een korte periode verlaten, namelijk in 1884 toen hij twee maanden in Kampen woonde. Van ijzergietersknecht was hij inmiddels opgeklommen tot fabrieksbaas bij de Zwolse ijzergieterij Wispelwey. De sterk verbeterde maatschappelijke positie van zijn vader maakte het voor Jasper, die goed kon leren, mogelijk om in Zwolle naar de HBS te gaan. Zijn jongere broer Theodorus Leonardus had minder geluk. Hij overleed op 1 juli 1891, een maand voordat hij twintig zou zijn geworden. Vijf jaar later, op 20 maart 1896, stierf vader Johannes Adrianus.

Op de HBS heeft de fascinatie van Warner voor sport zich ontwikkeld. Allereerst was dat het roeien. Met het schooldiploma op zak en een baantje op een handelskantoor schafte de jonge Jasper zich al snel een skiff aan, waarmee hij als het weer het maar even toeliet op het Zwartewater te vinden was. Geen wonder dus dat hij in 1887 medeoprichter en voorzitter van de Zwols(ch)e Roeien Zeilvereniging was.

Voetbal, vanuit Engeland naar ons land overgewaaid en in 1879 in Haarlem voor het eerst beoefend door een stuk of vijftig jongens, trok Warner ook geweldig aan. Het spel zou in Zwolle worden geïntroduceerd door Pim Adrian, die door zijn vader, een bekende gymnastiekleraar in Amsterdam, naar de hoofdstad van Overijssel was gestuurd om zich op de HBS rustig aan zijn stu-

Het botenhuis van de door Jasper Warner mede opgerichte Zwolse Roei- en Zeilvereniging aan het Zwartewater, 1893. (Foto G.J. Wispelwey, collectie HCO)

Pim Adrian, die de voetbalsport in Zwolle introduceerde en in 1893 het initiatief nam tot de oprichting van ZAC. (Archief ZAC, HCO)

De allereerste foto van ZAC, genomen op de Turfmarkt, de kinderkamer van het voetbal in Zwolle. (Archief ZAC, HCO)

die te kunnen wijden. Op 1 oktober 1893 richtte Adrian in het botenhuis van de Zwolse Roei- en Zeil samen met onder andere Jasper Warner de Zwols(ch)e At(h)letische Club (ZAC) op. Helaas is van de eerste tien jaar van Zwolle's oudste voetbalclub weinig bekend, omdat het archief letterlijk in vlammen opging bij een brand in de woning van secretaris J.H. Deibel (de latere directeur-hoofdredacteur van de *Middelburgsche Courant*). In het allereerste seizoen van zijn bestaan was Warner 'half-back' in het elftal van ZAC, dat in een soort minicompetitie met PW uit Enschede en Celeritas uit Kampen speelde.

Maar behalve voetballen en roeien deed Warner ook fanatiek aan schaatsen (voorzitter Zwols(ch)e IJsclub), boksen (onder andere tegen Transvaalse jongens die in Zwolle studeerden) en bandy, een soort hockey op het ijs. Hij was betrokken bij de oprichting op 13 oktober 1898 in hotel Krasnapolsky in Amsterdam van de Nederlands(ch)e Hockey- en Bandy Bond en werd penningmeester van het bestuur. Een jaar later echter al trokken de

bandy-ers zich terug en bleef alleen het veldhockey over. Ook Warner verliet als liefhebber van bandy de jonge bond, maar zou toch weer in contact met het veldhockey komen. Dat gebeurde in 1902 toen op een weilandje achter het huis van de familie Ten Doesschate aan het Klein Wezenland (nu Burg. Van Roijensingel 9) met sticks met een heel lange krul geprobeerd werd hockey te spelen. Natuurlijk was Warner, verzot op alles wat maar met sport te maken had, daar ook bij. En uiteraard was hij op 10 december 2002 betrokken bij de oprichting van de Zwols(ch)e Mixed Hockey Club (ZMHC), waarvan hij ook de eerste voorzitter werd.

Zeilen was eveneens een geliefde bezigheid van Warner. Met een zogenaamde sherpie, een platbodem middenzwaard scheepje, deed hij vaak aan wedstrijden op het Sneekermeer mee. Vanaf 1904 maakte hij in zijn vakanties lange tochten op de Wadden, waar hij ook op zeehonden ging jagen. Niemand die zich daar toen druk over kon maken...

Samen met een van zijn jeugdvrienden, M.Th.F. van der Biesen, richtte Jasper Warner in 1898 een agentuur- en commissiehandel, benevens assurantiebedrijf op het gebied van landbouwriscó's, de Onderlinge Boerenbrandwaarborg Maatschappij, op. Het zou het startpunt van een zeer succesvolle onderneming zijn. Maar altijd combineerde Warner zijn commerciële activiteiten met allerlei functies in het maatschappelijk leven. Niet alleen in de sport, maar vooral op economisch gebied, zoals het voorzitterschap van de Vereniging van Kamers van Koophandel in Nederland en het lidmaatschap van de Postraad. Tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen Nederland zich neutraal opstelde en buiten het slagveld bleef maar wel rekening met rampzalige scenario's moest houden, kreeg Warner van de overheid een reeks van taken toegewezen. Zoals regeringscommissaris voor de graanverdeling in Overijssel en regeringscommissaris voor het departement van oorlog om in geval van kustontuiming voor de geëvacueerde bevolking van de kuststroken te zorgen.

De Nederlandse Voetbal Bond

In dit verhaal gaat het echter voornamelijk over de rol die Warner in de sport en dan met name het voetbal heeft gespeeld. De bakermat van het voetbal ligt in Engeland, waar in 1863 de Football Association werd opgericht. In Haarlem speelden in de winter van 1879-1880 zo'n vijftig jongens in de leeftijd van 13 à 14 jaar een spelletje dat het midden hield tussen voetbal en rugby. Het leidde al in 1879 tot de oprichting van de Haarlemse Football Club, nu de Koninklijke HFC. De Koninklijke UD, Utile Dulci, is nog vijf jaar ouder, maar werd als cricketclub opgericht en het zou nog jaren duren voor er in Deventer bij UD ook voetbal werd gespeeld.

Grote man bij HFC in Haarlem was Willem (meestal Pim genoemd) Mulier, die als oprichter van de Nederlands(ch)e Voetbal- en At(h)letiek Bond kan worden beschouwd. Die gebeurtenis speelde zich af op zondag 8 december 1889 in café Central in Den Haag. Mulier was er de man niet naar om lang aan het roer van die jonge bond te blijven. 'Ik heb er steeds van gehouden dingen in

elkaar te timmeren, even aan het hoofd te blijven, als het niet anders kon en – als ik meende de zaak over te kunnen geven – de portefeuilles in vertrouwde handen over te dragen. Ik ben nergens jaren in blijven hangen', aldus Mulier in een gedenkboek van de NVB.

Op 26 december (Tweede Kerstdag) 1893 werd de toen 23-jarige Warner als afgevaardigde van de nog geen drie maanden daarvoor opgerichte ZAC naar een vergadering in Haarlem van de Nederlandse Voetbal- en Atletiek Bond gestuurd. Dat de Zwolse club zich al zo snel bij deze Bond had aangesloten, mocht als een bijzonderheid worden beschouwd, omdat deze zich toen uitsluitend bemoeide met de sport in het westen van ons land. In de eerste vier jaren van de NVB bestond er alleen voor Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Wageningen een competitie. Het was eveneens bijzonder dat op de vergadering in Haarlem een jongeman uit Zwolle verscheen. De manier waarop Mulier die toen de NVB nog leidde van zijn aanwezigheid gebruik maakte, beschreef Warner later in een interview met de krant *De Maandag-*

Het Klein Wezenland omstreeks 1900. Tweede huis van links is nummer 9, het zomerverblijf van de familie Ten Doesschate, waarachter gehockeyd werd. (Collectie HCO)

Het zaalrijdersteam van ZAC dat bij de Nederlandse kampioenschappen van 1896 in Den Haag de tweede plaats behaalde. Jasper Warner draagt het vaandel, rechts naast hem Frans Esser. (Archief ZAC, HCO)

morgen: ‘Toen was ’t Mulier, die de aandacht van de vergadering vestigde op onze organisatie in Zwolle, of hetgeen onder het algemeene begrip van “Het Oosten” werd saâmgevat. En meteen drong Mulier er toen op aan, dat ik in het bestuur zou worden opgenomen. Dit gebeurde dan ook. Ik werd bestuurslid en spoedig daarna aangesteld tot tweeden secretaris.’

De structuur van de Nederlandse Voetbal- en Atletiek Bond was in die eerste jaren echter nog erg zwak. De reglementen bepaalden bijvoorbeeld dat, om een winnaar te krijgen, bij gelijkspel moest worden verlengd. Toen dat in de praktijk tot problemen leidde, werd besloten dat bij gelijkspel scheidsrechter en beide aanvoerders mochten beslissen of er doorgespeeld zou worden en zo ja, hoe lang. De meeste stemmen golden... Ook de samenwerking tussen atletiek en voetbal leverde veel problemen op, waardoor in 1895 tot verdriet van onder andere Mulier en Warner werd besloten dat de Bond zich voortaan alleen met het voetbalspel bezig zou gaan houden.

Bestuurlijk waren er ook regelmatig strubbelingen, die er in 1897 toe leidden dat het grootste deel van het bestuur, waaronder Warner, opstapte. Mulier, de ‘vader van het Nederlandse voetbal’, werd tijdelijk voorzitter ‘teneinde den wagen weer in het goeden spoor te brengen.’ En in Zwolle dacht Warner dat zijn carrière als landelijk voetbalbestuurder verleden tijd was. Tot hij op de avond van de derde oktober 1897 een lang telegram kreeg, getekend door Mulier, met de boodschap dat Jasper Warner op de algemene vergadering in Arnhem tot voorzitter was benoemd en dat hij die benoeming moest aanvaarden. ‘Die benoeming nam ik aan. Ik voelde voor de beweging; ik had er me in de voorafgaande jaren voldoende ingewerkt; ik durfde het aan’, aldus Warner later in een interview. De periode Warner in de NVB was aangebroken en zou 22 jaar, tot 1919, duren.

‘Een onfeilbaar bewijs van groeiende belangstelling’ Voetbal stond anno 1897 nog in de kinderschoenen. De Bond telde slechts zo’n 1800 leden, aan de competitie deden 32 verenigingen mee en het

eindcijfer van de rekening die penningmeester Tromp dat jaar opmaakte bedroeg f 1395,85, met een batig saldo van 250 gulden. Maar de belangstelling voor het spel groeide en de eerste (onofficiële) interland was al gespeeld. In Rotterdam verloor een Bondselftal op 6 februari 1894 met 1-0 van de Engelse club Felixstowe. Een van de spelers van dit 'Nederlands elftal' was de latere minister J.B. Kan, vader van conferencier Wim Kan. Op de velden van de grotere clubs begonnen de eerste sporen van tribunes – banken en planken – te komen en, vermeldde het *Gedenkboek 40 jaar NVB*, zelfs begon het publiek hier en daar al onhebbelijk te worden. 'Een onfeilbaar bewijs van groeiende belangstelling.'

Voetbal was eind negentiende eeuw een sport voor heren uit de betere kringen, maar ook de arbeidende klasse begon zich meer en meer voor het spelletje te interesseren. Binnen de Bond leidde dat tot de principiële discussie of er meer propaganda voor het 'volksvoetbal' moest worden gemaakt. Een voorstel daartoe, kort na 1900, van

ir. J.W. Kips werd verworpen. Men zag er niets in, want de arbeiders zouden ruwer en grover spelen en voor clubs uit andere kringen zou het om allerlei redenen aangenamer zijn niet tegen volksclubs uit te komen. Het gevolg van deze discussie was, dat men begon te spreken van 'voetbal voor betere standen' en 'voetbal voor intellectuelen'. Blauw Wit kwam op de algemene vergadering van 1902 met het voorstel om bij de indeling van de competitie geen rekening te houden met de maatschappelijke stand van de leden van de aangesloten verenigingen. Warner reageerde daarop met een antwoord dat karakteristiek was voor zijn stijl van besturen. Indeling naar stand zou, beloofde hij, niet plaats hebben, maar als er speciale verzoeken van bepaalde clubs kwamen, zou het bestuur zien of er rekening mee gehouden kon worden. Waarmee de Bondsvoorzitter, 'eenigszins tusschen de klippen doorzeilde', een kunst die hem volgens sportjournalist D. Hans 'uitstekend was toevertrouwd.'

Het elftal van ZAC in 1893. De man tweede van links (staand) is Jasper Warner. De anderen op de foto zijn Dura, Smit, Esser, Netscher, Van Nieuwland, Erasmus, Lok, Volkers, Jacobs en twee broers De Greve. (Archief ZAC, HCO)

Het bestuur van ZAC kort na de oprichting. In het midden, met de voorzittershamer voor hem, Jasper Warner. Links van hem penningmeester J.C. Elemans en rechts secretaris W.J. Deibel. De andere bestuursleden zijn J.W. Tjeenk Wilink, C.F. Esser en W.A. Moolenbeek. (Archief ZAC, HCO)

Maar behalve deze 'klassenstrijd' kreeg het voetbal ook met aanvallen van buiten af te maken. Bijvoorbeeld uit de medische hoek. De Amsterdamse arts E. van Dieren omschreef in 1907 het voetbal als een lichaamsafbeulende en geestverruwende sport. 'De kromme ruggen, de lang uitgerekte voorover gebogen halzen, de vooruitstekende kinnen, de sjokkende onveerkrachtige gang, waardoor zich tegenwoordig zooveel jongelieden van beiderlei geslacht kenmerken', waren volgens hem onder andere te wijten aan de voetbalsport. Ook door de overheid werd aanvankelijk met argusogen naar het voetbal gekeken, vooral toen de sport zich naar de arbeidende klasse uitbreidde. In een feestgids ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van ZAC in december 1903 schreef Warner over de vooroordelen die sport in het algemeen en voetbal in het bijzonder in het begin van de twintigste eeuw opriepen. Aan de ene kant plaatste hij de leerlingen die als jonge heethoofden door

een soort sportmanie bevangen schenen en aan de andere kant de leraren die zich vierkant tegen sport verklaarden zonder het goede in de beweging te begrijpen of te willen begrijpen. Maar tegelijkertijd bespeurde hij een verandering ten goede. 'Men begint te begrijpen dat sport, met andere woorden lichaamsbeweging in open lucht, onder goede begeleiding een aanvullend gedeelte van het onderwijs is en dat de onderwijzer, door zich wat meer met sportbeweging te bemoeien, in staat is voor een behoorlijk maathouden te zorgen. Ook voor hen die de schooljaren achter de rug hebben, blijft het steeds eene zeer mooie gelegenheid om door beweging in open lucht aan hun lichaam te herstellen, wat men door een zittend leven bederven kan', aldus Warner in de feestgids van de vereniging waarvan hij erevoorzitter was.

Pas rond 1910 begon men in te zien, dat voetbal als een sociale behoefte moest worden beschouwd. In feite was er sprake van erkenning van de kant van de overheid toen de NVB bij Koninklijk Besluit van 17 juni 1912 de bevoegdheid kreeg tot het verstrekken van certificaten van voldoende geoefendheid aan militie-verplichtingen. Het belangrijkste signaal dat de overheid de maatschappelijke betekenis van voetbal erkende, kwam echter een jaar later op 5 oktober toen koningin Emma de zogenaamde onafhankelijkheidswedstrijd tussen Sparta en de Rest van Nederland op het veld van Ajax in Amsterdam bezocht.

'De gemoedelijke'

Jasper Warner werd in de voetbalwereld 'de gemoedelijke' genoemd (in Zwolle had hij de bijnaam 'Jas'), maar van gemoedelijkheid was tijdens de algemene vergaderingen van de Bond nimmer sprake. 'De NVB is altijd een strijdbond geweest. Wij herinneren ons geen algemeene vergadering waar niet heftig geworsteld is over zekere punten, wij herinneren ons geen jaar, waarin veler gemoed niet in vuur en vlam heeft gestaan', schreef Hans, die als redacteur van *Het Sportblad*, jarenlang het officieel orgaan van de Nederlandse Voetbalbond, zelf actief aan die strijd meedeed. Als 'persoonlijk lid' van de Bond debatteerde hij volop mee, hield hij interpellaties en diende hij amendementen in. Voortdurend moest Warner brandjes blussen en

compromissen sluiten, en vaak ook moet hij na weer zo'n algemene vergadering met hoogoplopende ruzies, schorsingen en verzoeningen met een bezwaard gemoed vanuit Amsterdam naar zijn woonplaats Zwolle zijn gereisd.

'Zeker, het werk voor den toenmaligen NVB heeft heel veel tijd gekost, doch ik kan thans verklaren, dat ik er geen oogenblik spijt van heb gehad, het tegendeel is waar. Het bracht mij een zeer groot aantal vrienden en al had men ook in sommige kwesties groote verschillen en vocht men voor zijn meening, het resultaat was steeds dat men de beslissingen aanvaardde en aan de uitvoering volledig meewerkte', aldus keek Warner in een bijdrage aan het *KNVB-jubileumboek 1889-1939* op zijn loopbaan bij de voetbalbond terug.

Een van de strijdpunten was de discussie over de vraag of de voetbalorganisatie centraal of decentraal moest worden bestuurd. Verschillende clubs en bonden die zich in regio's en steden hadden gevormd, voelden er niets voor om zich aan een centraal gezag te onderwerpen. De Haags(ch)e Voetbal Vere(e)niging (HVV) was bijvoorbeeld van plan om een Europees kampioenschap uit te schrijven en in Rotterdam was buiten de NVB om een competitie om een zilveren bal georganiseerd. Twee jaar na zijn aantreden werd de principiële strijd in het voordeel van de centralisten beslist, reden voor Warner om snel een bezoldigd secretaris-penningmeester (J. Hekkenberg) aan te stellen. 'De opbouw en de ontwikkelingsperiode gaf telkens moeilijkheden en er bleven in dezen tijd verscheidene groote en kleine conflicten. Het ging met de vrijwillige krachten op den duur niet, want velen gaven bijna al hun vrijen tijd aan het Bondswerk en de administratie, doch als er een geringe stagnatie door ziekte of wat tusschen kwam, liep de machine slecht en gaf het moeilijkheden', aldus Warner in het *KNVB-jubileumboek 1889-1939*. Vooral door het werk van Hekkenberg was volgens hem het solide fundament gelegd voor de Bondsorganisatie.

Een ander strijdpunt hield verband met de opvatting van het spel. Er kwam een stroming op gang die de nadruk wilde leggen op de sociale waarde

van het voetbalspel, die meer wilde letten op spelverbreiding dan op spelontwikkeling, die meer voelde voor propaganda dan voor verbetering van de spelkwaliteit. Warner vond het allemaal maar onzin en sprak niet zonder ironie over 'de idealisten, theoretici en filosofen die het er zoo dik oplegden en van het voetbalspel een verschijnsel met sociale strekking en beteekenis wilden maken.' In de debatten die tijdens Bondsvergaderingen over dit onderwerp werden gevoerd, trof Warner regelmatig tegenstanders die voortreffelijk konden spreken. De Bondsvoorzitter zelf kon beslist geen groot redenaar worden genoemd, maar vaak lukte het hem om met een enkele gemoedelijke en praktische opmerking het vertrouwen van de vergadering te winnen.

Warner ergerde zich aan de kritische toon die de sportpers jarenlang tegenover het bestuur van de voetbalbond aansloeg. Het grapje dat hij er tijdens een van de algemene vergaderingen over maakte ('Zelfs mijn kleermaker moest het ontgelden, doch de man heeft er geen nadeelige gevolgen van ondervonden') ten spijt. In het begin van de twintigste eeuw werd het voetbal intensief gevolgd door bladen als *De Nederlandsche Sport*, *De Athleet*, *De*

Jasper Warner met
het vaandel van ZAC.
(Archief ZAC, HCO)

Het ZAC-stadion aan de Oude Veerweg in 1917. De Zwolse Gymnastiek Vereniging defileert ter gelegenheid van hun veertigjarig bestaan. Dankzij Jasper Warner, hij kocht in 1911 de grond, kon daar het ZAC-veld aangelegd worden. (Archief ZGV, collectie HCO)

Sportkroniek, Het Sportblad en De Maandagmorgen. Maar ook de ‘serieuzere’ pers zoals *De Haagsche Post* en *De Nieuwe Rotterdamsche Courant* besteedde veel aandacht aan de steeds populairder wordende voetbalsport. De sportredacteur van die laatste krant, H.A. Meerum Terwogt, was in zijn vrije tijd als scheidsrechter op de voetbalvelden te vinden. Toen hij zich in april 1917 weer eens onbarmhartig scherp in zijn krant had uitgelaten over het beleid van de NVB, besliste Warner dat Terwogt voorlopig niet meer als scheidsrechter bij bondswedstrijden zou worden aangesteld. Het leverde de pers alleen maar nog meer munitie op tot kritiek. Warner zocht overigens snel verzoening met de ‘fluitende’ redacteur van *De Nieuwe Rotterdamsche*, een verzoening die werd bezegeld met een toast op een betere verhouding tussen het Bondsbestuur en de pers.

Uit de notulen van algemene vergaderingen lijkt het dat Warner regelmatig overwoog het voorzitterschap op te geven, dat het hem welkom zou zijn als iemand anders die zetel zou opeisen. Het is echter de vraag hoe serieus die uitspraken moeten worden genomen, want feit is dat niemand

zich voor het voorzitterschap kandideerde en dat Warner steeds met overgrote meerderheid van stemmen werd herkozen. Bijvoorbeeld op de algemene ledenvergadering van 8 juli 1906 in Hotel Parkzicht in Amsterdam. Voorafgaande aan de bestuursverkiezing zei Warner dat hij nogal eens kritiek had gelezen en dat die niet altijd even welwillend was. Hij wenste dan ook uitdrukkelijk mee te delen dat hij, als hij eventueel gekozen zou worden, dit niet als een verleende dienst van de algemene vergadering wenste te beschouwen. ‘Als ik een benoeming weer aanvaard dan is het alleen omdat ik ervan overtuigd ben, dat ik de NVB daarmee een zeer grote dienst bewijs. Mocht u een andere opvatting hebben dan zult u me er een plezier mee doen mij niet te benoemen en naar een ander om te zien. De waarneming van een bestuursfunctie geeft tegenwoordig zooveel werk, dat ik mijn tijd eventueel beter in eigen zaken kan aanwenden, wanneer men mijn aanwezigheid aan de bestuurstaafel niet voldoende waardeert en elke gelegenheid te baat neemt om er onaangename kritiek op na te houden.’ Waarmee Warner, die voorzitter wilde blijven en ongetwijfeld wist dat hij herkozen zou worden, zijn positie binnen de voet-

balbond alleen maar versterkte. De 'hulp' die M. Mauritz, de afgevaardigde van de Brabantse Voetbal Bond, hem tijdens die ledenvergadering bood, was eigenlijk helemaal niet nodig, maar zette Warner nog steviger op de voorzittersstoel. 'Het komt niet te pas dat men vertelt iemand die al zoveel jaren den Bond bestuurd heeft alleen uit piëteit te handhaven. Een dergelijk geschrijf is meer dan treurig en ik wens mijn verontwaardiging daarover te uiten', aldus Mauritz, die met een krachtig applaus bijval van de vergadering kreeg.

Een jaar later deed Warner dit theaterstukje nog eens dunnetjes over tijdens de algemene vergadering die op 7 juli wederom in Parkzicht werd gehouden. 'Ik heb me jarenlang mogen verheugen in een herbenoeming terwijl ik steeds heb gezegd: ik doe het liever niet. De aanneming van eene bestuursfunctie begint inderdaad zooveel inspanning te kosten, dat ik er dikwijls, vooral in den laatsten tijd over heb gedacht om mijn mandaat ter beschikking te stellen. Ook nu weer heeft dit plan bij mij voorgezeten en ik zou daarom de vergadering graag in overweging willen geven liever een ander te benoemen, wanneer men meent dat men een geschikten opvolger in het oog heeft. Het is voor mij misschien toch maar een kwestie van acht maanden, misschien een half jaar of mis-

Cartoon van Jasper Warner op oudere leeftijd, vermoedelijk in de jaren dertig getekend door Sietze Henstra. (Familie Warner)

schien ook weer een heel jaar, doch ik moet mij het recht voorbehouden, indien dit met mijne zaken noodig is, tusschentijds te bedanken. Heeft men het oog op een ander en wil men eens een ander, laat men dan vooral niet schromen dien te benoemen.' Maar een ander diende zich niet aan en met 41 van de 53 uitgebrachte stemmen werd Warner herkozen. En wat misschien acht maanden, misschien een half jaar of misschien ook weer een heel jaar zou zijn, werd in werkelijkheid nog twaalf jaar!

In die periode viel ook de Eerste Wereldoorlog (1914-1918). Van de bittere strijd die aan de fronten werd geleverd en honderdduizenden het leven kostte, heeft men in het neutrale Nederland weinig gemerkt. Maar door de regering was wel de mobilisatie van het leger afgekondigd, waardoor het openbare leven inclusief de sport zijn gewone gang niet kon gaan. Een van de eerste besluiten van het bestuur van de NVB was de instelling van

Jasper Warner verricht de aftrap voor een belangrijke voetbalwedstrijd, jaren dertig. (Collectie HCO)

De interland Nederland-Duitsland op 24 maart 1912 in Zwolle. (Uit: Het Geïllustreerd Tijdschrift, 1912)

een noodcompetitie, omdat veel clubs hun spelers vanwege de mobilisatie naar kazernes hadden zien vertrekken. Bovendien werden competities voor militairen ingesteld en werd het leger van ballen voorzien, 602 stuks om precies te zijn.

Op 22 oktober 1919 kwam een eind aan de periode Warner. Onder zijn leiding was de Nederlandse Voetbalbond gegroeid van rond 1800 naar 15.683 leden, het aantal clubs van 32 naar 164 en het aantal spelende elftallen van 32 naar 164. En wat minstens zo belangrijk was, voetbal had zijn maatschappelijke betekenis en waarde bewezen. 'Het voetbalspel is geworden van een vermaak voor enkelen uit de gegoede kringen van ons volk, tot een nationale sport, waaraan het geheele volk deel heeft', sprak ir. J.W. Kips, die de voorzittershamer van Warner overnam. Omdat hij bij zijn tienjarige lidmaatschap al tot erelid van de Bond was benoemd, besloot men om de vertrekkende voorzitter te huldigen door de stichting van het Jasper Warnerfonds, bestemd om als grondslag te dienen voor de verkrijging van een eigen gebouw voor de NVB. Het beheer van het fonds werd uitgevoerd door een commissie, die bestond uit de voorzitters van de drie oudste clubs in ons land, K.J.J. Lotsy van de Haarlemse Football Club (HFC), F.L. Kleijn van de Haagse Voetbal Vereniging (HVV) en S. Coldewey van Utile Dulci (UD) in Deventer.

Een eigen behuizing kwam er in 1921 toen de NVB een pand kocht aan de Spiegelstraat in Den Haag. Het Jasper Warnerfonds schonk de stoffering en de meubilering van de bestuurskamer.

Interlands in Zwolle

Precies 45 keer had het Nederlands elftal gespeeld toen Jasper Warner aftrad als voorzitter van de NVB. En uiteraard had Warner, die opportunistische niet schuwde, er voor gezorgd dat zijn woonplaats Zwolle daar ook een aandeel in kreeg. Twee officiële interlands werden in Zwolle gehouden en het zouden er tot aan de dag van vandaag ook de enige twee blijven. Op zondag 24 maart 1912 stonden op het ZAC-veld aan de Oude Veerweg de elftallen van Nederland en Duitsland tegenover elkaar en op zondag 20 april 1913 was hetzelfde 'stadion' het strijdtoneel van een echte Nederland - België. Stadion staat tussen aanhalingstekens, omdat de accommodatie die ruim vijf jaar geleden verdween om plaats te maken voor een villapark op geen enkele wijze te vergelijken viel met het Oosterenkstadion van FC Zwolle of laat staan de Arena of de Kuip. In het begin van de twintigste eeuw dromden de toeschouwers nog gezellig dik samengepakt langs de lijn en na afloop van de interland tegen Duitsland kon de voorzitter van ZAC, mr. Willinge Gratama, trots melden dat Zwolle met het sportterrein aan de Oude Veerweg vele grote steden voor was en dat zelfs Amsterdam nog altijd geen behoorlijk terrein had. Aan wie anders dan Jasper Warner had Zwolle en ZAC in het bijzonder dat 'voetbalstadion' te danken. Op 14 november 1911 kocht de NV Maatschappij tot Exploitatie van het Sportterrein 'Zwolle' te Zwolle een stuk grond ter grootte van 3.17.10 hectare in de buurt van de Katerveersluis met de bedoeling om ZAC aan een degelijk veld te helpen. Warner had deze vennootschap opgericht en was er ook directeur van. 'Geheel con amore', dus zonder beloning zoals in de statuten uitdrukkelijk werd vermeld. De verkopende partij waren de joodse broers Aäron Israel en Isidore Letter, vleeshouwers in Zwolle, die het weiland waarvoor zij een bedrag van 13.500 gulden kregen een jaar eerder van hun vader Karel Letter hadden geërfd.

Op zondag 17 maart 1912 werd er de eerste

wedstrijd gespeeld, ZAC tegen GVC uit Wageningen. Een kaartje voor de eerste rang kostte dertig cent, voor de tweede rang vijftien cent. ZAC verloor met 1-3, maar belangrijker was dat Zwolle een 'stadion' had gekregen. De *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* vond dat zo belangrijk, dat de voorpagina van de krant van de dag voor die eerste wedstrijd ermee werd geopend. 'Hoe wordt voetbal gespeeld?' luidde de kop boven het artikel, waarbij een plattegrond was geplaatst van het sportterrein aan de Veerallee. Een bewijs dat voetbal in die jaren nog altijd in de kinderschoenen stond. 'Op iedere doellijn is door palen een "doel" aangeduid. Iedere partij verdedigt het doel, opgesteld op de helft waar zij bij het begin van het spel stond en tracht den bal in het doel der tegenpartij te krijgen. De vijf voorspelers vallen in hoofdzaak aan, de doelverdediger en de achterspelers verdedigen, terwijl de middenspelers zoowel aanvallend als verdedigend optreden...', zo kregen de abonnees van de *Zwolse* uitgelegd.

De interland tegen Duitsland een week later op 24 maart 1912 was in feite de officiële ingebruikneming van de nieuwe accommodatie. Dat de wedstrijd volgens de *Zwolse Courant* zo'n 12.000 toeschouwers trok, valt eigenlijk niet voor te stellen.

Met duizenden tegelijk arriveerden de voetballiefhebbers met extra treinen op het station in Zwolle vanwaar het nog een wandeling van een kilometer of vier naar het 'stadion' was. Hooligans bestonden toen nog niet, de supporters waren enthousiast en gedroegen zich zeer gedisciplineerd. 'Er was maar één roep: terrein en regeling waren keurig in orde', meldde de *Zwolse* de dag na Nederland-Duitsland, die in een 5-5 gelijkspel eindigde.

Voor Zwolle was het voetbalfeest van die eerste interland al op zaterdag begonnen. In de Schepenzaal van het stadhuis werden voetballers en officials officieel ontvangen door het stadsbestuur. Burgemeester mr. I.A. van Roijen toonde zich wat onwennig met het gebeuren. 'Zwolle staat thans in het teken der sport. Wat dat beteekent ontgaat ons ouderen, die zijn uit den tijd der houten rijwielen, min of meer, maar te oordelen naar de kolommen, die de pers beschikbaar stelt voor de sport, beteekent het niet weinig', aldus de burgemeester. Warner reageerde er gevat op. 'Wij zijn van wat later dan de houten rijwielen, uit de tijd van de ijzeren, met de solide banden. Als jongelui hebben wij met animo voetbal gespeeld, wij zijn er van blijven houden, zagen er echter iets meer in dan jongenswerk: een spel voor de groote menigte, van groot belang voor de lichamelijke opvoe-

Het Nederlands elftal dat op 24 maart 1912 in Zwolle speelde. (Collectie HCO)

De voor de Eerste Wereldoorlog fameuze voetballer J.M. ('Bok') de Korver speelde op 20 april 1913 in Zwolle zijn dertigste interland. De Korver speelde jarenlang voor Sparta. Hij wordt hier door Jasper Warner, in zijn hoedanigheid als voorzitter van de NVB, gehuldigd. (NVB gedenkboek 1929)

ding van ons volk. Door steeds meerderen, in wel alle kringen, wordt thans voetbal gespeeld, wel een bewijs dat de sociale waarde van het spel hoger is dan van andere zijde wel eens wordt betoogd'. De NVB-voorzitter was er zich ook al van bewust hoe belangrijk een groot sportevenement zoals een voetbalinterland voor de uitstraling van een stad kon zijn. 'Zwolle heeft meer kracht en energie, dan men ook in onze stad zelf wel eens zegt en denkt, dat kon nu eens worden getoond.'

Tussen twee rijen fakkeldragers door verlieten de voetballers en officials het stadhuis vanwaar het voorafgegaan door het Zwolse Dilettanten Orkest via Sassenstraat, Kerkstraat, Diezerstraat, Grote Markt en Luttekestraat in optocht naar Odeon ging. En overal stonden de mensen in dikke rijen hun helden toe te juichen, op verschillende plaatsen was Bengaals vuur ontstoken en er werden zelfs bloemen gestrooid op de hoofden van de spelers. 'Er was een geestdrift, die de dagen van Jan Olieslagers in herinnering terugriep', aldus de Zwolse. Met zijn vliegdemostratie had Olieslager op 7 september 1910 in Zwolle voor een ongekend enthousiasme gezorgd.

In Odeon werden met name de gasten uit Duitsland getraakteerd op een voorstelling, die als specifiek Hollands moest worden beschouwd. Dus

kwamen er wijde broeken, knipmutsen en klompen aan te pas. De journalist van de *Zwolse*, die er uitgebreid verslag van deed, had de voorstelling als 'zeer realistisch en hartbrekend' ervaren. Ruimhartig bekende hij, dat hij van een van de liedjes de inhoud vergeten was, maar niet van het slotlied dat de lof van het voetbalspel zong en, zo schreef hij, een applaus oogstte, dat de soliditeit van het schouwburggebouw op een zware proef stelde. De elftallen werden daarna naar bed gebracht, de Hollanders in De Keizerskroon, de Duitsers in Het Heerenlogement. Er moest de volgende dag immers ook nog gevoetbald worden...

Een jaar later, op 20 april 1913, bij de interland tegen België die door onze zuiderburen met 4-2 werd gewonnen, ging het er allemaal wat minder uitbundig aan toe. De Belgische voetballers arriveerden trouwens ook pas op zondagmorgen, per trein. Warner was ter begroeting op het station aanwezig. Na afloop was er in Odeon wel een officieel diner met Warner aan het hoofd van de tafel en Eduard baron De Laveley, president van l'Union Belge, aan zijn rechterhand. Er werd getoost op de koningin, op het welzijn van de Belgen en op Jasper Warner, de grote organisator van de dag. En die laatste dronk vond volgens de verslaggever van de *Zwolse* meer dan gewone bijval en het 'lang zal hij leven' klonk, naar het hem voor kwam, warmer dan anders.

Plan 1913

Nog geen vier maanden later wandelde Warner in Zwolle zij aan zij met de jonge koningin Wilhelmina over de grote Overijsselse Nijverheids Tentoonstelling, waarvan hij de spil van de organisatie was. Voor deze tentoonstelling, die werd gehouden in het kader van de viering van de honderdjarige onafhankelijkheid van Nederland, had de gemeente de tuinen achter huize Eekhout beschikbaar gesteld. Deze werden in een prachtig wandelpark herschapen. Bekende ondernemingen uit heel Overijssel zoals Van Heek en Co uit Enschede, de Gebr. Stork en Co uit Hengelo en de Gebr. Palthe uit Almelo hadden een stand op de tentoonstelling. Uiteraard was de Zwolse nijverheid ook goed vertegenwoordigd, onder

meer door de Erven J.J. Tijl, IJzergieterij Wispelwey, bicuitfabriek E. Helder en Co, Doijer en Van Deventer en O. de Leeuw. Op donderdag 31 juli werd 'Plan 1913', zoals het evenement werd genoemd, officieel geopend door de commissaris van de koningin in Overijssel mr. A.F.L. Graaf van Rechteren Limpurg Almelo. In de restauratietent waar blijkens een advertentie in de *Zwolse Courant* uitsluitend de zuivere limonades van P. Nekkers, Praubstraat 10 Zwolle, verkrijgbaar waren ('de limonades staan onder scheikundige controle van den Heer G.B.J. de Barbanson, Scheikundige Zwolle'), werd 's avonds door de officiële genodigden uitbundig gedineerd en op het hoogtepunt van de maaltijd met juichende instemming besloten om een telegram van hulde naar de vorstin te sturen. Die kwam samen met haar echtgenoot prins Hendrik op maandag 4 augustus 'Plan 1913' met een bezoek vereren. Jasper Warner leidde de koningin over het tentoonstellingsterrein rond, terwijl burgemeester Van Roijen prins Hendrik gezelschap mocht houden. Het illustreert de positie die Warner in Zwolle had ingenomen, namelijk die van een van de meest gewaardeerde burgers van de stad.

Landgoed Beltgraven en golf

Zakelijk ging het Warner zeer voor de wind. De in 1898 mede door hem opgerichte Onderlinge Boerenbrandwaarborg Maatschappij groeide uit tot een bloeiende onderneming. Een jaar later, op 13 maart 1899, was hij in het huwelijk getreden met Carolina Wilhelmina Elhorst. De zes jaar jongere bruid, die in Lonneker was geboren, was van

Jasper Warner vergezelt koningin Wilhelmina bij haar bezoek op 4 augustus 1913 aan de Provinciale Nijverheids-Tentoonstelling in Zwolle. (Collectie HCO)

De Overijsselse Nijverheids-Tentoonstelling, Plan 1913. (Collectie A. Bootsma)

Advertentie van het bedrijf van Jasper Warner in de gids voor de Overijsselse Nijverheids Tentoonstelling, Plan 1913. (Collectie A. Bootsma)

**DE ONDERLINGE
BOERENBRANDWAARBORG - MAATSCHAPPIJ
TE ZWOLLE**
Koninklijk goedgekeurd
Directeur: JASPER WARNER

Verzekert uitsluitend **BOERDERLIJEN** of hare **INBOEDEL.**
VEE, MACHINES, LANDBOUWGEREEDSCHAPPEN en
VELDVRUCHTEN tegen de laagste verzekeringsgelden en
uiterst billijke voorwaarden, terwijl schaderegelingen steeds
zeer coulant plaats hebben.
Deze Maatschappij is voor **Landbouwers** de aangewezen
zich daarbij tegen Brandschade te assuureeren.

INLICHTINGEN bij de Directie te Zwolle of bij de Agenten:

G. Hokbergen, Kampen.	J. Nieuwenhuis, Wijhe.
M. Holtland, 's Heerenbroek.	J. J. Deperink, Reutum (gem.
J. Lokhorst, Oldebroek.	Tubbergen).
H. W. v. d. Velde, Hattenerbroek.	M. Hasselo, Buurse (gem.
L. Jongedijk, Genemuiden.	Haaksbergen).
B. J. Holtrust, Hasselt.	F. Johs. Bramer, Den Ham.
G. W. v. d. Linde, Heino.	A. L. Overdorp, Olst.
H. Elbrecht, Herkenveld (bij	M. v. Veen Wzn., IJsselham.
Hoogevoen).	K. v. Veen, Steenwijkerwold
G. J. Klifman, Pikveid (bij	R. Dasselaar, Wierden.
Coevorden).	G. J. Pessink, Nieuwleusen.
R. Soer, Havelte (Dr.)	E. J. H. Leemreize, Goor.
H. J. Immink, Lemele.	P. Klein Oonk, Colmschate.
K. Petter, Ommen.	T. J. v. d. Linde, Ambt Vollen-
P. v. d. Berg, Diepenheim.	hove.
J. H. Harsevoort, Heemse.	H. de Vries, Nijverdal.
F. Tjhof Ezn., Almelo.	J. K. Oosterwijk, Ootmarsum.
K. Dooze, Wanneperveen.	Gehrs. de Raad, Vroomshoop.
F. J. Tromp, Holten.	W. Denekamp, Wilp (bij De-
J. H. Berendsen, Herike (gem.	venter).
Markelo).	T. J. v. Amersfoort, Eefde (bij
J. M. Meijer, Raalte.	Gorsel).
G. J. Bosch, Trekkelo.	G. v. d. Zanden, Harderwijk.
J. H. v. d. Bent, Ommen.	H. v. d. Beek, Heerde.
G. J. Woertman, Heeten (gem.	R. Prins, Doornspijk.
Raalte).	H. C. Heering, Oene (gem. Epe).

30

Emmawijk 1, waar Jasper Warner woonde en ook kantoor hield. (Foto Eelsingh, collectie HCO)

gegoede komaf, zoals ook blijkt uit de getuigen die zij naar het Zwolse stadhuis had meegenomen. Het waren haar broers Hendrik Jan, die predikant in Den Haag was en Feiko, eerste luitenant der infanterie. Voor de bruidegom traden zijn zakelijke vrienden Maarten Theodoor Frans van der Biesen en Dirk Pieter Linthout als getuigen op. Het jonge paar betrok een woning aan de Thorbeckegracht, eerst op nummer 125, later op nummer 81. Voor hij trouwde woonde Warner in de Warmoesstraat, de Korte Smeden en aan de Grote Markt. Uit het huwelijk werden twee kinderen geboren, Jan (21 maart 1902) en Jacomine (14 oktober 1904). De successen met zijn assurantiebedrijf stelde Warner in staat om een statig pand aan de Emmawijk op nummer 1 te betrekken, waar tevens het kantoor van zijn bedrijf werd ingericht.

In 1916 kocht hij het landgoed Beltgraven, een ongeveer vijftig hectare groot gebied op de Noord-Veluwe dat aanvankelijk tot de Domeingronden behoorde, maar in 1848 in het bezit kwam van de gemeente Oldebroek die het nog datzelfde jaar doorverkocht aan de plaatselijke notaris A.J. van Asselt. Na wisseling van verschillende eigenaren mocht Warner zich in 1916 de landheer van Beltgraven noemen. In de zomermaanden woonde hij er met zijn gezin in de stilte van de natuur, eind augustus werd in het huis aan de Emmawijk het stadsleven van Zwolle weer opgezocht.

Op Beltgraven was het aangenaam leven. De villa waarin de familie woonde, was van allerlei gemakken voorzien, zoals waterleiding en gas dat voor zowel het stoken als de verlichting werd gebruikt. Rond het huis had Warner door de Zwolse hovenier De Groot een fraaie tuin laten aanleggen, waarin eekhoortjes in de bomen klonnen en allerlei soorten vogels uitbundig floten. Een grote moestuin zorgde er voor dat er altijd verse groentes waren en de kippen leverden het eitje bij het ontbijt. Sportman als hij was, had Warner ook een tennisbaan laten aanleggen en in 1924 kwam daar zelfs een golfbaan bij. Dankzij zijn vriend U.J. Reinders, directeur van Reinders slaoliefabriek, was hij met die toen in Nederland nog nagenoeg onbekende sport in aanraking gekomen. Reinders bezat ook een bedrijf in Ierland, werd daar

door het golfvirus aangestoken en nam een set clubs mee naar huis. Om het spelletje daadwerkelijk te kunnen spelen, schakelde hij de familie Van Pallandt in. Op hun landgoed bij Junne aan de weg van Zwolle naar Hardenberg werden twee lege jampotjes in de grond gestopt, die als holes fungeerden. Warner deed ook mee en raakte zo enthousiast dat hij samen met zijn vrienden een paar holes op Beltgraven maakte. Een 'pro' werd ook snel gevonden, want het toeval wilde dat ZAC in die jaren werd getraind door de jonge Engelsman Fawcett, die een groot liefhebber van golf was. Met hem maakte Warner het plan voor een negen holes baan.

In het maandblad voor de amateursport *De Corintham* dat van 1924 tot 1932 werd uitgegeven, werd in oktober 1928 aandacht besteed aan de Zwolse Golfclub, die vier jaar daarvoor op initiatief van Warner was opgericht. 'Er wordt twee keer per maand geoefend onder de kundige leiding van Mr. Douglas Monk van de Hilversumsche Golfclub, en het spelpeil gaat dan ook in een bevredigend tempo omhoog.' In het artikeltje wordt ook nog gemeld, dat leden van andere verenigingen van harte welkom zijn. Maar automobilisten wordt wel aanbevolen zeer langzaam te rijden bij het passeren van andere vehikels. 'Daar de weg wel heel goed, doch smal is, en de heide ter zijde veraderlijke kuilen bevat.'

Een van de enthousiaste golfers op Beltgraven was mevrouw S. Daendels-van Rijck. Van haar kwam het initiatief om in haar woonplaats Hattem een golfbaan aan te leggen. Warner steunde die plannen en werd na de oprichting op 14 september 1930 zelfs de eerste voorzitter van de Hattemse Golf- en Country Club, die nog altijd bestaat. De baan nabij het Apeldoorns Kanaal tussen Hattem en Wapenveld werd op 11 april 1931 feestelijk geopend, waarbij de heren Snouck Hurgronje en Del Court als vertegenwoordigers van het Nederlandsch Golf Comité een zogeheten 'four-ball match' speelden tegen twee profs, de heren Blansjaar en Van Dijk. 's Avonds was er een feestelijk diner in Grand Hotel Wientjes in Zwolle.

Olympische Spelen 1928

Als voorzitter van de NVB was Warner in contact gekomen met F.W.C.H. Baron van Tuyll van Serooskerken, die lid was van het Internationaal Olympisch Comité. De droom van de baron was, dat in Nederland een Olympiade zou worden gehouden. Al in 1912 werd ons land door hem kandidaat gesteld voor de organisatie van de Olympische Spelen, maar ook al omdat een Nederlands Olympisch Comité nog moest worden opgericht, bestond daarvoor onvoldoende draagvlak. Toen

Het landgoed Beltgraven, waar het gezin Warner in de zomermaanden woonde. (Uit: Clubblad Golfclub Zwolle nr.7, 2004)

U.J. Reinders, ook een van de grote mannen uit de geschiedenis van ZAC. Via Reinders kwam Jasper Warner in aanraking met de golfsport. (Archief ZAC, HCO)

Jasper Warner met zijn kleinzoon Jasper op Beltgraven. (Familie Warner)

Kop van het programma van de Olympische Spelen 1928 te Amsterdam. (Wikipedia)

Het Nederlands Olympisch Comité in 1928. Bovenaan rechts Jasper Warner. (Uit: Het officiële Gedenkboek van de negende Olympiade Amsterdam, 1928)

dat NOC er kort na de Eerste Wereldoorlog was gekomen, kon Van Tuyll van Serooskerken serieus werk van zijn lobby maken. Uiteindelijk lukte het om met Amsterdam de organisatie van de Spelen van 1928 toegewezen te krijgen. De baron zou dat sportfeest zelf niet meemaken, want hij kwam op 13 februari 1924 plotseling te overlijden, amper een maand nadat het zogenaamd Comité 1928 was opgericht dat met de organisatie van de Spelen werd belast. Warner, die lid was van het NOC, was vice-voorzitter van dat Comité.

Uitgerekend was, dat de Spelen in Amsterdam een slordige twee miljoen gulden zouden gaan kosten. De helft van dat bedrag zou uit een loterij moeten komen, maar de minister van Financiën weigerde op principiële gronden om daarvoor een vergunning te verlenen. In plaats daarvan wilde hij voor om gedurende vier jaren het NOC jaarlijks een subsidie van maximaal 250.000 gulden toe te kennen. Het voorstel leidde in de politiek tot heftige debatten, waarbij voor- en tegenstanders elkaar in de haren vlogen. Vooral vanuit confessionele hoek kwam er veel kritiek. Daar werd gezegd dat de Spelen alleen maar tot zondagsonthelving en toeneming van de onzedelijkheid zouden leiden. Uiteindelijk werd het voorstel op 6 mei 1925 door de Tweede Kamer verworpen, waarmee het NOC plotseling met een levensgroot gat in de begroting zat. Om uit de impasse te komen, werd een kleine commissie van actie opgericht, die volmacht kreeg 'tot het nemen van die maatregelen welke wenschelijk zijn om de noodige gelden te verkrijgen'. Leden van die belangrijke commissie waren Warner, A.B. van Holkema en mr. A. Baron Schimmelpenninck, die na het overlijden van van Tuyll van Serooskerken voorzitter van het NOC was geworden. Onder meer dankzij de hulp van particulieren en instellingen, een premielening van de gemeente Amsterdam, een flinke bijdrage uit Nederlands-Indië en allerlei acties van plaatselijke commissies lukte het om het gat in de begroting te dichten.

‘De buitenwereld beseft niet half hoe intensief er door het Comité 1928 en hun medewerkers is gearbeid om de enorme organisatie voor elkaar te krijgen, hoeveel dagen en weken de leiders hebben

opgeofferd aan hun belangeloos werk voor deze nationale sportzaak, die zo'n enorme voorbereiding kost', zei Warner kort voor de Spelen in een interview met de legendarische sportjournalist M.J. Adriani Engels voor het blad *De Revue der Sporten*. Hij keek vooral met veel voldoening terug op het werk in de zogenaamde kleine commissie. 'De steun door de burgerij was voortreffelijk, het geld kwam overal vandaan binnen en dat meeleven van ons volk sterkte ons in onze overtuiging, dat we iets deden in ons nationaal belang.' Geen woord van kritiek in het interview in de richting van de partijen die het de organisatie van de Olympische Spelen financieel zo moeilijk hadden gemaakt. Dat paste niet bij het karakter van Warner. Tegenslagen hoorden bij het leven en waren er om overwonnen te worden.

De Spelen van Amsterdam hebben uiteindelijk zo'n 3,3 miljoen gulden gekost, een dik miljoen meer dan aanvankelijk was geraamd. Voor de organisatie leidde dat tot een tekort van bijna drie ton, dat ruimschoots werd gedekt door het garantiefonds van 900.000 gulden. Grappig is om te constateren dat het mega-evenement de gemeente Amsterdam nauwelijks iets heeft gekost. Heel genereus had de hoofdstad het NOC geholpen met een subsidie van 250.000 gulden, maar aan inkomsten haalde de gemeente een bedrag van f 239.319,70 uit vermakelijkheidsbelasting binnen...

Beb Bakhuis

Na de Olympiade van 1928 zou Warner zich op nationaal niveau niet meer in de sportwereld laten zien. In Zwolle bleef hij echter een trouw en meellevend supporter van zijn ZAC. In 1933 zorgde hij er persoonlijk voor dat Beb Bakhuis naar Zwolle kwam. De voetballer die beroemd zou worden door het doelpunt dat hij een jaar later, op 11 maart 1934, in de interland tegen België maakte (met het hoofd, in zweefduik, nu bekend als scoren á la Bakhuis) had al eerder bij ZAC gespeeld. Als jongen van zeventien werd de op Java geboren Elisa Hendrik 'Beb' Bakhuis leerling van de tuinbouwschool in Frederiksoord en ging hij voor ZAC spelen. De club kwam toen in de tweede klasse uit, maar met zijn geweldige productiviteit

als midvoor loodste Bakhuis ZAC in twee jaar tijd naar het kampioenschap van de eerste klasse.

In de nacompetitie om de landstitel werd ZAC achter Ajax en Feyenoord derde. Als voetballer was Bakhuis pure klasse, maar op school presteerde hij slecht. Zijn ouders, die nog in Nederlands-Indië woonden, haalden hem daarom in 1929 terug naar Java. Het was Warner in 1933 bekend dat Bakhuis weer in Nederland was, maar dat hij als gevolg van de crisis die in de economie heerste zonder werk zat. Warner bood de voetballer een baantje op zijn assurantiekantoor aan onder voor-

Beb Bakhuis, 1928. Nog altijd is hij de topscorer van ZAC. Jasper Warner haalde hem in 1933 voor de tweede keer naar Zwolle door hem een baantje op zijn kantoor aan te bieden. (Collectie HCO)

Het elftal van ZAC in 1934, met Bakhuis, staande, tweede van rechts. (Collectie HCO)

waarde dat hij weer bij ZAC ging spelen. Bakhuis ging onmiddellijk akkoord, niet in het minst vanwege het salaris dat hij bij Warner zou gaan verdienen: 75 gulden per maand, een bedrag dat door supporters van ZAC zou worden verdubbeld. Op het voetbalveld was Bakhuis dat geld meer dan waard, hij scoorde 'als een mitrailleur' zoals Gerard Schutte in zijn boek *Meters buitenspel*

Schilderij van Jasper Warner in het ornaat van consul van België, met zijn koninklijke onderscheidingen op de borst. (Familie Warner)

over het voetbal in Zwolle schreef. In het seizoen 1933-1934 maakte hij drie doelpunten per wedstrijd, een ongeëvenaard gemiddelde. Maar echt naar zijn zin had Bakhuis het in Zwolle niet en toen hij in 1935 het aanbod kreeg om bij HBS in Den Haag te voetballen en er tevens eigenaar van een tabakswinkel te worden, hapte hij meteen toe. Bij zijn vertrek uit Zwolle had Bakhuis 147 doelpunten gemaakt, een aantal waarmee de in 1982 overleden voetballer anno 2007 nog altijd de topscorerslijst van ZAC aanvoert!

Het einde

Jasper Warner overleed na een kort ziekbed, hij leed aan slokdarmkanker, op 27 juni 1942 op 72-jarige leeftijd in zijn zomerhuis op landgoed Beltgraven. De begrafenis vond vier dagen later, op 1 juli, plaats op Kranenburg in Zwolle. Het was volgens de *Zwolse Courant* een eenvoudige plichtigheid, waarbij op uitdrukkelijk verzoek van de familie niet werd gesproken. Aanwezig waren onder meer Pim Mulier, de erevoorzitter van de NVB, en de burgemeester van Zwolle jhr. mr. M. van Karnebeek.

'De gemoedelijke' werd snel vergeten, de bezetting door de Duitsers drukte een zwaar stempel op het dagelijks leven van de bevolking en na de bevrijding was alle aandacht gericht op de wederopbouw van ons land. Pas een paar jaar geleden dook de naam Jasper Warner opeens weer op, toen de gemeente besloot om in het villapark aan de Oude Veerweg een straat naar hem te vernoemen. Een betere plaats om deze illustere Zwolenaar te eren had men niet kunnen kiezen, want was het niet hier dat Warner een stuk grond kocht waarop het voetbalveld van ZAC werd aangelegd, waar dankzij de oprichter van deze club twee keer een echte interland werd gespeeld en waar Warner zelf tientallen jaren lang als trouwe toeschouwer langs de lijn heeft gestaan.

Bronnen

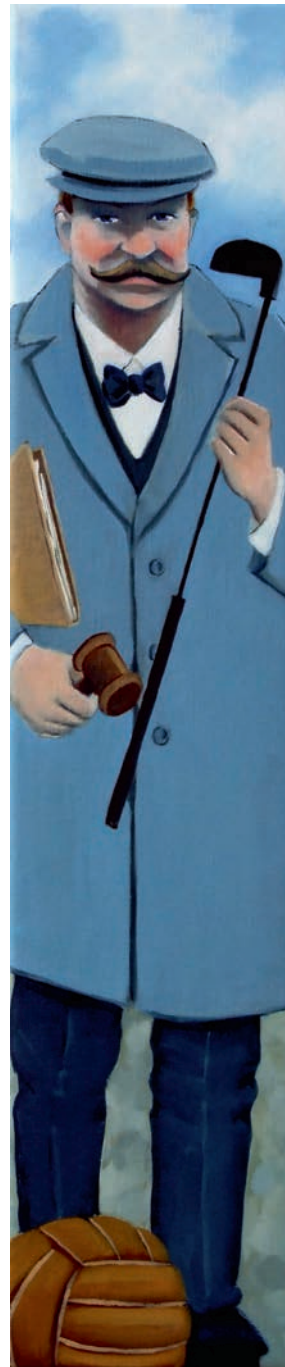
Het Sportblad, officieel orgaan van den Nederlandschen Voetbalbond
 Officieele Mededeelingen van den Nederlandsche Voetbal-Bond

Het N.V.B.-Boek, gedenkboek bij het 40-jarig bestaan van den Nederlandschen Voetbalbond, 1929
KNVB Jubileumboek 1889-1939, 1939
 Gedenkboek ter herinnering aan het 25-jarig bestuurslidmaatschap van Jasper Warner
 Gerard Schutte, *Meters Buutenspel, Voetbal in Zwolle van 1893-1983*. Zwolle 1983
Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant
Nieuwe Rotterdamsche Courant
De Revue der Sporten
Officieel Gedenkboek IXe Olympiade Amsterdam 1928
Hattense Golf & Country Club 1939-2005
De Corinthian, officieel verenigingsorgaan Zwolsche Golfclub
De Broeklanden, uitgave van de Oudheidkundige Vereniging Oldebroek
 Archief Gemeente Zwolle (HCO)

W. J. H. MULIER,

Pim Mulier, oprichter van de Nederlandse Voetbal Bond. (NVB gedenkboek 1929)

Jasper Warner, verbeeld door kunstenaar Rana Berends voor de openingstentoonstelling van het HCO over Overijsselse sporthelden, 2006. (Collectie Rana Berends)

Zwolle, een cruciale plaats in mijn leven

De plaats van herinnering van Eddy van Hijum

Frank Inklaar

Vorig jaar is in het tweede nummer van het *Zwols Historisch Tijdschrift* een nieuwe rubriek van start gegaan: *Zwolse plaatsen van herinnering*. In een Zwolse variant op het populaire historische concept van de 'lieu de mémoire', of plaats van herinnering, vertellen bekende Zwollenaren over een plek in Zwolle die een belangrijke rol in hun leven heeft gespeeld. De aftrap voor deze serie werd verricht door Wil Cornelissen met een verhaal over de Vechtbrug. Als tweede in deze serie is het de beurt aan een politicus, Eddy van Hijum, Tweede Kamerlid voor het CDA.

Van Hijum's eerste reactie op de vraag of hij in deze rubriek zou willen figureren was: 'Natuurlijk, maar kom ik hier wel voor in aanmerking, want ik ben net verhuisd en woon niet meer in Zwolle.' Aangezien er wat dit betreft geen strenge regels waren en Van Hijum zich nog met enige regelmaat in het Zwolse vertoont, is besloten dit niet als een zwaarwegend probleem te zien. Bovendien ligt Laag Zuthem net om de hoek...

Het Zwolse stadhuis, omstreeks 2000 (particuliere collectie)

Holtenbroek

Hoewel Eddy van Hijum dus niet meer woonachtig is in Zwolle, en sinds 2003 vanwege zijn Tweede Kamerlidmaatschap ook niet meer in Zwolle werkzaam is, voelt hij zich toch nog sterk met Zwolle verbonden. Als Kamerlid heeft hij een extra oog voor de Zwolse regio. Bovendien is Van Hijum, als opvolger van Theo Rietkerk, speciaal adoptievader voor de Zwolse wijk Holtenbroek. In die functie onderhoudt hij frequent contact met de wijk en zijn bewoners en is hij regelmatig op werkbezoek bij vergaderingen, feesten en wat al niet. Van Hijum is zeker positief over de ontwikkelingen in de wijk. De fysieke veranderingen dragen bij tot meer leefbaarheid, maar Van Hijum beklemtoont dat het daarnaast ook heel belangrijk is dat er wat gedaan wordt aan de sociale structuur van de wijk. Hoewel Van Hijum nooit in Holtenbroek heeft gewoond, zou de keuze voor deze wijk als plaats van herinnering dus zeker een mogelijkheid zijn geweest.

Datzelfde geldt ook voor het parcours van de halve Zwolse marathon. Van Hijum is een enthousiast hardloper en hij heeft de Zwolse halve marathon drie keer gelopen. Voor de kenners: zijn recordtijd is 1 uur 46 minuten en 27 seconden. Misschien is dat wat te kort om het parcours van de halve marathon als plaats van herinnering op te voeren. Niet Holtenbroek, niet het marathonparcours, ook niet de plaatsen in Zwolle waar Van Hijum gewoond heeft. In dat geval had Assendorp nog een goede kans gemaakt, want daar heeft Van Hijum met veel plezier gewoond. In de buurt van Margriet Meindersma, altijd levendig en actief. Maar Van Hijum heeft gekozen voor het stadhuis van Zwolle als plek van herinnering. Daar hebben zich enige cruciale gebeurtenissen in zijn leven afgespeeld. Zoals de hele periode in Zwolle door Van Hijum als cruciaal wordt omschreven.

Plaats van herinnering: het stadhuis

Dat Zwolle zo'n cruciale plek in Van Hijum's leven zou gaan innemen was allesbehalve voor de hand liggend. Zwolle was voor Van Hijum eigenlijk alleen maar een halteplaats op doorreis. Doorreis vanuit Friesland, waar hij het grootste deel van zijn jeugd doorbracht (Woudsend), of op doorreis vanuit Enschede, waar hij bestuurskunde aan de Universiteit Twente studeerde. Min of meer toevallig werd de halteplaats op doorreis een voorlopig eindstation. In 1996 kreeg Van Hijum in Zwolle een baan bij de provincie Overijssel bij de afdeling Water. Gedetacheerd vanuit de Universiteit Twente deed hij hier onderzoek op basis waarvan hij in 2001 promoveerde. Natuurlijk was een woonplek in Zwolle daarbij handig. De eerste woonplek in de stad werd een kamer in de Kerkstraat. Later volgden woningen aan de Molendwarsstraat in Assendorp en de Potmarge in de Aa-landen.

Dit alles is nog weinig reden om Zwolle als cruciaal in je leven af te schilderen. Dat wordt anders als Van Hijum vertelt dat de meeste belangrijke gebeurtenissen in zijn privé-leven zich in Zwolle hebben afgespeeld. Na eerst in Assendorp te hebben samengewoond, trouwde Van Hijum in Zwolle. Vervolgens werden zijn kinderen in Zwolle geboren. En de politieke carrière van Van Hijum raakte vol op stoom in Zwolle. Twee van deze gebeurtenissen, het huwelijk en de politieke carrière, hebben zich afgespeeld op dezelfde plek: het stadhuis. Daarom heeft Van Hijum het Zwolse stadhuis uitgekozen als plaats van herinnering. Dierbare persoonlijke herinneringen aan deze plaats zijn er vanwege zijn huwelijk dat door toenmalig wethouder John Berends werd voltrokken. Van meer publieke aard zijn de politieke herinneringen verbonden met het stadhuis. Hoewel ook die gecombineerd kunnen zijn met heel persoonlijke gevoelens. Zo omschrijft Van Hijum zijn installatie in 1998 als Zwols raadslid als een onbetwist hoogtepunt in zijn leven. Met name de aanwezigheid van zijn ouders in de raadszaal maakten deze gebeurtenis onvergetelijk.

Grote verbondenheid met de stad

Van Hijum was al jong 'in de politiek'. Dat begon al in Friesland waar hij lid werd van het CDJA, de

jongerenafdeling van het CDA. Tijdens zijn studie bekleedde hij voor deze organisatie regionale en landelijke bestuursfuncties. Het was dus voor de hand liggend dat ook politiek Zwolle te maken kreeg met Eddy van Hijum. Als jongerenkandidaat verscheen hij op de Zwolse CDA-lijst op plek 4. Pikant detail hierbij is dat Van Hijum eigenlijk lager op de lijst was geplaatst, maar dat hij uiteindelijk bij de definitieve samenstelling van de lijst werd gepromoveerd naar plek 4, die eerst gereserveerd was voor Gerard van Dooremolen.

Alles kwam later toch nog goed toen Van Dooremolen het wethouderschap toebedeeld kreeg. Na een redelijk verkiezingsuitslag voor het CDA werd Van Hijum Zwols raadslid. Bijna zes jaar bleef hij in de Zwolse politiek actief. In zijn eerste zittingsperiode was hij woordvoerder voor zijn partij voor sociale zaken, werkgelegenheid en economie. Bij de voor het CDA zeer succesvolle verkiezingen van 2002 werd hij herkozen. In zijn nieuwe zittingsperiode werd hij fractievoorzitter en woordvoerder openbare orde, financiën en veiligheid. Ook het fractievoorzitterschap wordt door Van Hijum als een hoogtepunt gezien. Een heel drukke baan, maar ook een heel mooie: 'Je zit dicht op wat er gebeurt en dat geeft een grote verbondenheid met de stad.'

Tijdens zijn Zwolse politieke leven kwam Van Hijum natuurlijk veel in het stadhuis. Vooral in de fractiekamer van het CDA heeft hij vele uren doorgebracht. Speciaal waren de avonden waarop de verkiezingsuitslagen binnenkwamen. De spanning over hoe er gescoord was. Van Hijum heeft ook sterke herinneringen aan die bizarre avond van de zesde mei 2002, de avond waarop Pim Fortuyn werd vermoord. CDA-prominente Gerda Verburg was op bezoek in Zwolle om op te treden in een debat. Dat debat werd natuurlijk vanwege alle commotie afgelast. Specifiek Zwolse herinneringen uit de raadszaal van het Zwolse stadhuis heeft Van Hijum natuurlijk ook. Hij heeft immers aan veel debatten deelgenomen. Van al die debatten zijn hem een paar echt bijgebleven: de debatten over de grote podiumaccommodatie (het huidige theater De Spiegel) en over de daklozenopvang Bonjour.

Van Hijum's Zwolse politieke leven passeerde grotendeels onder het burgemeesterschap van Jan Franssen. Uitdrukkelijk stelt Van Hijum dat deze burgemeester voor hem heel belangrijk is geweest. 'Hij wist mij nog meer te enthousiasmeren voor de politiek. Een bijzondere burgemeester', aldus Van Hijum.

Tweede Kamer

In 2003 kwam er een einde aan de verbondenheid van Van Hijum met het Zwolse stadhuis. Hij verliet de Zwolse politiek om naar de Tweede Kamer in Den Haag te gaan. Daar vulde hij de vrijgekomen plaats van Theo Meijer op, die tussentijds de kamer had verlaten. Samen met Arie Slob (CU) en Co Verdaas (PvdA) vormde hij 'de Zwolse lobby' in de Haagse politiek. Een driemanschap van verschillende politieke pluimage, die het onderling echter heel goed konden vinden. Bovendien hadden zij allen oog voor het Zwolse belang. In de Kamer timmerde Van Hijum zeer aan de weg. Medio 2004 werd hij voorzitter van de fractiecommissie Verkeer en Waterstaat en woordvoerder

mobilititeit van het CDA. In 2005 werd hij tevens woordvoerder arbeidsmarktbeleid. Op een veilige plek op de CDA-verkiezingslijst prolongeerde Van Hijum bij de verkiezingen van 2006 zijn Kamerlidmaatschap. Dit keer werd 'de Zwolse lobby' tot twee personen verkleind, omdat alleen Arie Slob ook herkozen werd. Langzaam maar zeker groeit Van Hijum uit tot een landelijk bekend politicus. In de Kamer is hij voorzitter van de fractiecommissie Sociale Zaken en Werkgelegenheid en woordvoerder sociale zekerheid (WW, WAO/WIA), arbeidsparticipatie en inkomensbeleid. Ook is hij verkozen in het fractiebestuur van het CDA. En met grote regelmaat is hij te volgen in de media.

Van Eddy van Hijum zullen we ongetwijfeld nog veel horen. En in een tijd waarin netwerken van het grootste belang zijn, kan Zwolle profiteren van een steeds belangrijker wordend Tweede Kamerlid, dat van Zwolle zegt dat het een cruciale plaats in zijn leven inneemt.

*Het stadhuis, 2008
(Foto Jan van de Wetering)*

Het bezoek van Victor Hugo aan Zwolle in 1861

Momenteel trekt de musical *Les Misérables* (de Ellendigen), gebaseerd op het gelijknamige boek van de beroemde Franse schrijver Victor Hugo, in Nederland volle zalen. Het originele werk kwam in 1862 uit en werd met groot enthousiasme ontvangen. *Les Misérables* maakte Hugo plotsklaps wereldberoemd. Het verhaalt over de ellende van de armoede waartegen de schrijver zich zijn leven lang verzet heeft.

Dat Victor Hugo kort na het afronden van het manuscript en net voor het verschijnen van het boek afreisde voor een tocht door Nederland, is nauwelijks bekend. Dat hij tijdens die reis ook Zwolle heeft aangedaan nog minder. Een intrigerend gegeven, dat mij inspireerde tot het schrijven van een artikel voor het *Zwols Historisch Tijdschrift*. Maar hoe kwam ik bij dit onderwerp?

Een onopvallend artikel

Enige tijd geleden stuitte ik via de digitale bibliotheek van de KB (Koninklijke Bibliotheek) op een onopvallend Frans artikel dat ging over een reis van Victor Hugo naar Holland in 1861: *Le voyage de Victor Hugo en Hollande, 1861*. Het artikel was in 1964 geschreven door ene Barrère. Er was een landkaartje aan toegevoegd met alle plaatsen die Hugo had aangedaan. Het stuk was gebaseerd op de losse notities die hij van zijn reis had bijgehouden. Evenals bij veel van Hugo's andere notities waren deze aantekeningen soms voorzien van schetsen (bijvoorbeeld van de Elburger Vispoort). Mijn interesse werd gewekt omdat ook Zwolle in het artikel van Barrère als reisdoel werd genoemd. Zwolle bleek de meest noordelijke plaats die Hugo tijdens de reis (en wellicht zijn leven?) aandeed.

De combinatie van het onbekend gebleven reisdoel (Nederland en Zwolle) halverwege de negentiende eeuw (1861) in combinatie met een

boeiende persoonlijkheid (Victor Hugo) bleek voldoende om mijn fantasie te prikkelen en een speurtocht te beginnen. Via boekhandel de Slegte, maar ook via aankopen op Ebay in binnen- en buitenland, lukte het snel een aardig bibliotheekje op te bouwen en het nodige over hem te leren.

Wat betreft zijn persoonlijkheid, Victor Hugo (1802-1885) was iemand die ook ons in de eenentwintigste eeuw zou kunnen inspireren. Op foto's, bankbiljetten en postzegels zien we zijn beeltenis heel vaak afgebeeld. Hij lijkt dan een vriendelijke Sinterklaas. Maar dat is absoluut een drogbeeld! Zijn vurige en ontvlambare persoonlijkheid en verbeeldingskracht werden door tijdgenoten genoemd. Ondanks heel veel narigheid in zijn persoonlijk leven toonde hij een enorme werklust en vitaliteit.

Wat betreft de reis van Victor Hugo in 1861 naar Nederland, daar blijkt zo goed als niets over gepubliceerd te zijn. In *Choses Vues*, een lijvig samenvatting van meer dan 1300 pagina's met herinneringen, krantenartikelen, aantekeningen en brieven over de periode 1830-1885, wordt wel gesproken over een reis van Victor Hugo naar Zeeland in 1867. Maar over de zomer van 1861 ontbreekt een cruciaal gedeelte, namelijk de periode tussen 14 juli (14 juillet) en 1 augustus (1er août). Op 14 juli merkte Hugo op: 'Ik heb Waterloo verlaten', waarna er een sprong naar 1 augustus wordt gemaakt: 'Oudewater gezien'. En dat geldt voor meer handboeken.

Ook in de uitgave van Greetje van den Bergh (*Zelf Gezien*) wordt hier niet nader bij stil gestaan en wordt de reis niet genoemd. Auteur Van den Bergh put naar eigen inzicht uit *Choses Vues*. Waarbij zij zich beroept op het feit dat het immers handelt om een compilatie van verspreide boeken, schriften en losse velletjes... Zij geeft daarbij

Jan Taco te Gussinklo

Een van de vele uitgaven van 'De Ellendigen', de Nederlandse vertaling van 'Les Misérables'. (Collectie auteur)

Postzegel met de afbeelding van Victor Hugo (1802-1885), uitgegeven in 1935 vanwege zijn sterfdag vijftig jaar eerder. (Collectie auteur)

wel een voorkeur aan voor de sociaal-historische aspecten. Die zijn er te over bij deze schrijver, dichter, filosoof en politicus. Een soort 'homo universalis'! Kennelijk is het verslag van de reis naar de Noordelijke Nederlanden een dergelijke verzameling losse velletjes...

Een reden voor de onbekendheid van de reis kan liggen in het feit dat Hugo's internationale doorbraak met *Les Misérables* pas een jaar later plaats vond. Een andere reden wordt geopperd door Barrère. Volgens hem zijn de reisaantekeningen mogelijk bij de uitgever in het ongerede geraakt. Het ging hierbij met name om Folio 109, waarin Zwolle wordt genoemd.

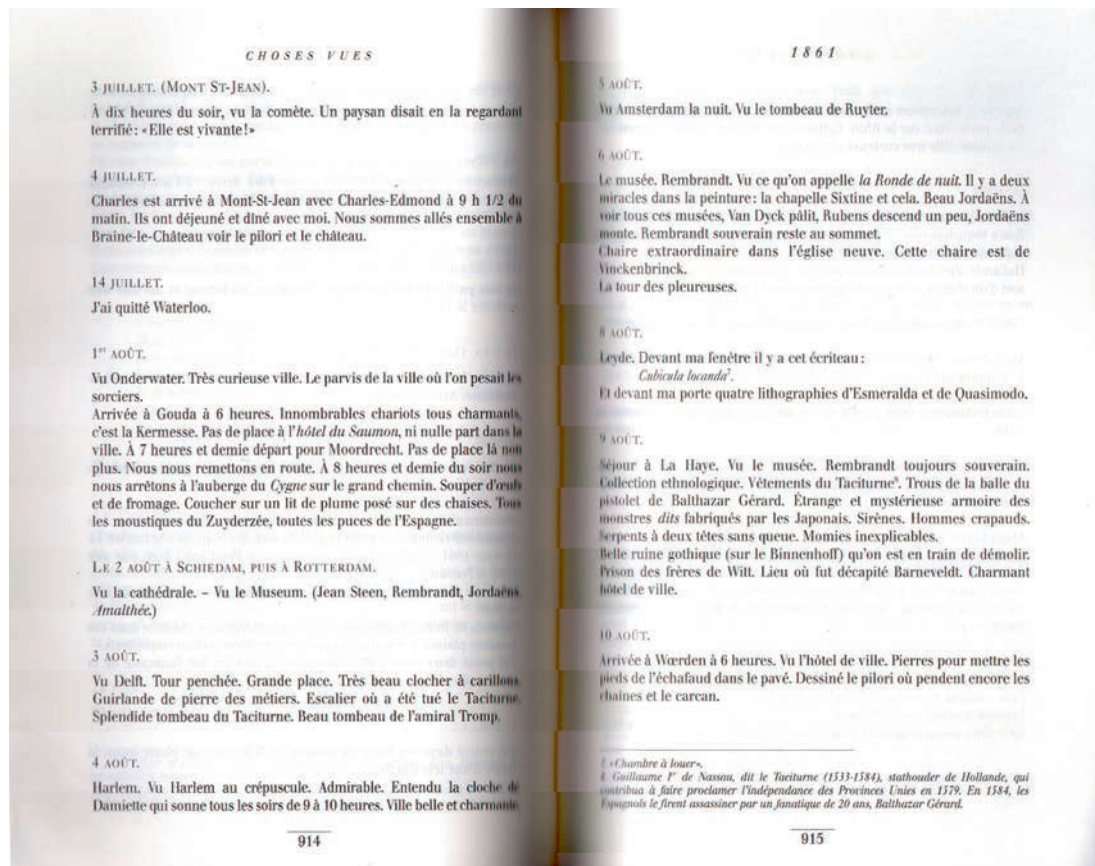
Een afgeladen programma

Victor Hugo werd in 1851 verbannen uit zijn vaderland Frankrijk. Hij had zich daar immers

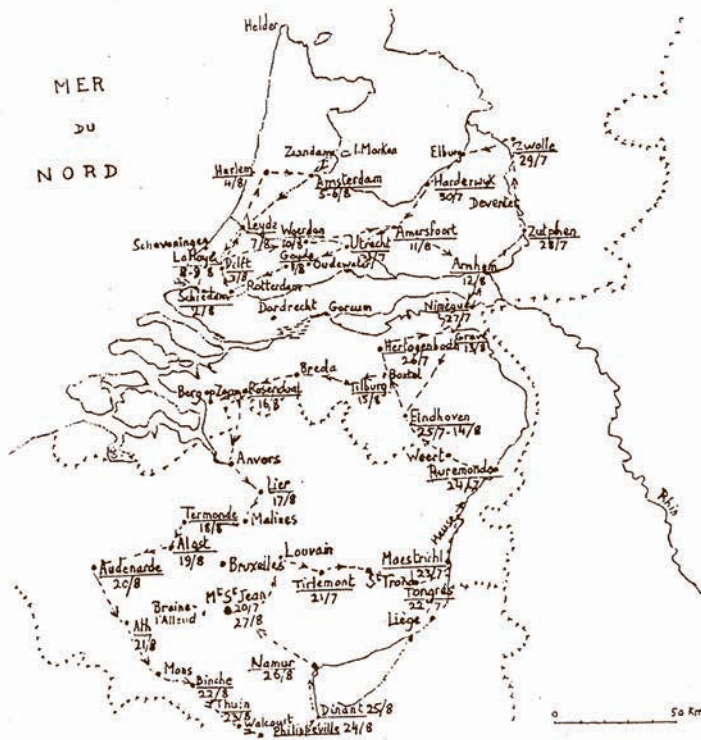
ontpopt als een tegenstander van het regime van Louis Bonaparte - de latere Napoleon III - ook wel 'kleine Napoleon' genoemd. Een tijd lang verbleef Hugo in Brussel. Er ontstond daar evenwel onrust toen hij opstandige Franse landgenoten (communards) onderdak aanbood en zo het gastland in verlegenheid bracht. Hugo besloot daarop zich te vestigen op het Britse kanaaleiland Guernsey. Daar zou hij tot 1870 wonen. Overigens keerde hij regelmatig naar Brussel terug om een daar woonachtige zoon te bezoeken.

In 1861 maakte Hugo dan de door Barrère beschreven reis door Nederland. Vanaf Guernsey reisde Hugo naar België. Daar bezocht hij het beroemde Waterloo. Hier legde hij de laatste hand aan *Les Misérables*. Ook verdiepte hij zich in de veldslag die Napoleon daar in 1815 leverde. Op 21 juli (een zondag) vertrok hij naar het noor-

Pagina's uit 'Choses Vues', van Victor Hugo. Hier ontbreekt in de cruciaal gedeelte, namelijk de periode tussen 14 juli (14 juillet) en 1 augustus (1er août). Net in deze tijd vond het bezoek van Victor Hugo aan Zwolle plaats. (Collectie auteur)

LE VOYAGE DE VICTOR HUGO EN HOLLANDE 183

'Le voyage de Victor Hugo en Hollande', landkaartje met de route die de schrijver in Nederland aflegde. Uit het artikel van Barrère over de Nederlandse reis van Hugo. (Collectie auteur)

dinsdag-, donderdag- en zaterdagavond werd uitgegeven?

'Op verschillende plaatsen van ons land hebben weder hevige onweders zich ontlast.

Vrijdag is een te Zaandam een houtzaagmolen door den bliksem getroffen en daarop geheel afgebrand. Te Sybescarspel kostte het onweder op dien dag aan een grasmaaijer het leven; zijn beide voor hem uitgaande makkers werden ter aarde geworpen en bedwelmd. Elders werd eene koe naast den melker doodelijk getroffen. Te Franeker werd een molen getroffen. In het ijzerwerk van de as en het machinewerk schijnt de straal echter een conductor gevonden te hebben; hij beschadigde het houtwerk, veroorzaakte brand aan de spil van den roggesteen en wierp den knecht met den jongen ter aarde. Het vuur brandde echter niet door,

maar schijnt vanzelf te zijn uitgegaan, terwijl ook de beide genoemde personen geen letsel hebben bekomen en de bliksem zich door de deur een uitweg heeft gebaand'.

In een annonce werd aangekondigd dat vanaf 15 juli de stoomboot naar Arnhem en Nijmegen om 7.00 uur in Zwolle vanuit Kampen arriveerde. De omnibus die vertrok vanaf het hotel *De Zeven Provinciën* buiten de Kamperpoort, bracht passagiers naar het Katerveer. Zij konden vijftig kilo bagage kostenvrij meenemen. Op de stoomboten *IJssel* en *Drusus* waren speciale 'paviljoens' als 'Dames-Salons' ingericht. De krant maakte verder melding van 'schrikwekkende berichten', die waren ontleend aan het *Handelsblad* en andere bladen. Hierin stond vermeld dat op vrijdag de ketel van een van de stoomboten, van Zwolle op Amsterdam varende, gesprongen was: 'Na het lezen dezer berichten hebben wij het naar 't voorgevallene onderzocht en zijn in staat het volgende juiste verhaal dienaangaande mede te delen.

Jl. Vrijdag ochtend openbaarde zich bij het afvaren van Stoomboot Stad Zwolle, eene lekkage onder de vuren, welke de kapitein noopte terug te keeren. Bij het onderzoek, dat pas mogelijk was nadat de vuren uitgehaald waren, bleek, dat de oorsprong dier lekkage schuldte achter het metselwerk van een der ketels, welk metselwerk uit dien hoofde eerst weggehaald moest worden. Alzoo werd ééne reis waargenomen door Stoomboot Stad Hoorn en hervatte de Stoomboot Stad Zwolle Zondag deze reis naar Amsterdam.'

Tot zover de *Zwolse Courant*. Volgen wij nu letterlijk het dagboek van Victor Hugo, dan zien wij dat daar werd geschreven: 'de 29e vertrek uit Zutphen om 9:00 's ochtends. Aankomst in Deventer rond de middag. Vertrek uit Deventer om 3:00 's middags en aankomst in Zwolle maandagavond om 7:00 's avonds. Intrekken in hotel *De Zeven Provinciën*. Mooie molens. De komst van een groot schip. Kermis. Avondeten, overnachting en ontbijt in dit hotel. Vertrek uit Zwolle (we gaan niet verder naar het noorden) richting Harderwijk.'

De zinsnede, die Victor Hugo besteedde aan Zwolle, bevat een aantal interessante aspecten.

Allereerst het Logement De Zeven Provinciën (voorheen De Erfstadhouder) waarin hij verbleef. Gelegen aan destijds de Beestenmarkt (nu Harm Smeengekade) nummer 7.* Het schip waarover Victor Hugo sprak, was vertrokken tussen 7:00 uur 's avonds en 's ochtends vroeg. Ongetwijfeld betrof het de vaste verbinding vanuit Zwolle naar Amsterdam.

Belangwekkend is ook de aantekening dat er kermis was. Het zou niet verbazen als hierdoor Hugo's nachtrust verstoord is geweest. Wat betreft het jaargetijde en de temperatuur zou dat zeker kunnen. Het KNMI meldde om 20:00 uur een temperatuur van 17,1 graad Celsius. Het was droog, onbewolkt met een zuidwester wind. Mooi weer voor een loopje over de kermis dus. Misschien was het toch rustiger omdat de 29e juli 1861 op een maandag viel en de meeste mensen gewoon moesten werken.

Ten slotte de mooie molens. Dat waren er nogal wat in die tijd in Zwolle. Vaak gebouwd op de oude bastions, vanwege de hoge ligging en stevige fundering, dus daarom nog meer in het oog springend. Vanaf de Beestenmarkt waar Hugo's logement was, kan hem molen De Herstelder op

de Eekwal moeilijk ontgaan zijn, evenals de koren-molen op de Jufferenwal. Stellingmolen de Zwaan (houtzaagmolen) aan de Schuttevaerkade en de iets verderop gelegen paltrokmolen de Duif (ook houtzaag) heeft hij ongetwijfeld gezien. Wellicht aan de andere kant van de stad nog de Torenmolen, waar nu de Kerkstraat ligt, de cementmolen van Jansen aan het Terpelkwijkpark, of de Sassenpoortenwalmolen aan het Van Nahuysplein. En dit waren alleen nog maar de molens die in de binnenstad of daar direct tegenaan lagen.

Victor Hugo heeft gelukkig de stoomtrein van Utrecht naar Zwolle (de eerste rit vond pas plaats in 1864, dus drie jaar nadat hij in Zwolle verbleef) niet meegemaakt. Hij was namelijk panisch van dit nieuwerwetse vervoermiddel, zo schreef hij elders.

Het is vrijwel zeker dat Victor Hugo een koude 'douche' zal hebben genomen, voor zover dat mogelijk was in het Logement. Hij memoreerde dat zijn arts Deville hem dit in Brussel op 7 april 1861 adviseerde. Hij verzuchtte precies tien jaar later in zijn dagboek dat zijn jong overleden zoon Charles wellicht nog zou leven, 'als hij naar mij had geluisterd en ook dit advies opgevolgd had...'

*Victor Hugo was here!
Het Logement der
Zeven Provinciën
aan de Beestenmarkt
omstreeks 1860, precies
de tijd dat Victor Hugo
daar verbleef. (Stedelijk
Museum Zwolle)*

Biljet van 500 franc met de afbeelding van Victor Hugo. (Collectie auteur)

De volgende ochtend was Hugo weer snel vertrokken. Tegen zijn gewoonte in had hij klaarblijkelijk niet de plaatselijke toren, hier dus de Peperbus, beklommen. Misschien dat de drukte van de Beestenmarkt hem stoorde? Hoe dan ook, het dagboek meldt dat hij om 10:30 uur vanuit Zwolle vertrok en om 18:00 uur in Harderwijk is gearriveerd, na een tussenstop in Elburg om 14:00 uur. We kunnen hier dus wel spreken van een bliksembezoek aan Zwolle.

De weken daarop vervolgde Victor Hugo zijn reis door Nederland. Op 27 augustus was hij weer terug in Brussel.

* Het pand kende talloze bestemmingen, ondermeer als marechausseekazerne. Nu is er een makelaardij gevestigd. Zie ook: Wim Huijsmans 'Een levendig centrum van verkeer: Harm Smeengekade 7', in *Zwols Historisch Tijdschrift* 14(1997) nr.1

Bronnen

- Hugo, Victor, *België*. 1837, Nederlandse uitgave 1986. Veen uitgevers
- Hugo, Victor, *Zelf gezien*. Gekozen, geannoteerd en vertaald door Greetje van den Bergh. De Arbeiderspers. Privé-domein nr.106. 1985
- Hugo, Victor, *de Ellendigen*, uitgeversmaatschappij Minerva, Amsterdam
- Barrère, J.B., *Le voyage de Victor Hugo en Hollande, 1861*, 1964
- Barrère, J.B., *Character and Fancy in Victor Hugo*
- Huijsmans, Wim, 'Een levendig centrum van Verkeer: Harm Smeengekade 7'. In: *Zwols Historisch Tijdschrift* 14 (1997) nr.1
- Aarts, H. en Meijerink-Wijnbeek, A., *Tussen kermis en carnaval. Vertier in Overijssel*. Jaarboek Overijssel. Zwolle, 1991
- Schelhaas, H., Dekkers, G.E.A., red., *Molens in Overijssel*. Jaarboek Overijssel, Zwolle 1971
- Elberts, W.A., *Historische wandelingen in Zwolle*, Zwolle 1890
- Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, jaargang 1861
- Zwols Historisch Tijdschrift*, jubileum-cd rom 2002
- Hove, Jan ten, *Geschiedenis van Zwolle*. Zwolle, 2005
- Choses Vues*, Gallimard

Nieuwjaarsgroet van een pastoor aan zijn koster

Een koster moet nu eenmaal méér in de kerk zijn, dan bij zijn vrouw

De familie Schunselaar heeft in de twintigste-eeuwse geschiedenis van de Zwolse Sint Michaëlparochie een belangrijke rol gespeeld. P.H. Schunselaar was van 1906 tot 1935 koster van de Sint Michaëlkerk in de Roggenstraat. Zijn zoon J.H. Schunselaar trad in het voetspoor van zijn vader en vervulde het kostersambt van 1935 tot 1968. Als koster zag J.H. Schunselaar niet minder dan vijf pastoors voorbij komen. Een van hen was pastoor J.J. Schaars. Pastoor Jos Schaars werd in 1936 de nieuwe zielenherder van de Michaëlparochie. Hij was de opvolger van pastoor J.F.H. Eshuis, die eerder dat jaar onverwachts was komen te overlijden. Schaars werd in 1879 geboren te Deventer. Voor zijn komst naar Zwolle was hij pastoor in Culemborg. Ook was hij een tijdje als rector aan Huize Larenstein bij Velp verbonden. Dat was een meisjesinternaat voor wezen, 'moeilijke meisjes' en meisjes die een kind hadden moeten afstaan. In 1948 zag Schaars zich vanwege zijn gezondheid genoodzaakt het pastoorschap op te geven en met emeritaat te gaan. Hij werd opgevolgd door pastoor Jos Paumen. Schaars werd uiteindelijk opgenomen in het Onze Lieve Vrouwepension in Boskamp bij Olst. In 1957 overleed hij.

Dat Schaars met tegenzin zijn ambt heeft neergelegd, bewijst de volgende brief die hij kort na zijn vertrek uit Zwolle schreef op 7 januari 1949. Het is een hartelijke boodschap gericht aan koster Schunselaar:

'J.J. Schaars, Vijverlaan 5, Velp (G.)
Velp 7 jan. 1949

Beste Vriend Jan,
In deze Nieuwjaarstijd ga ik iedere avond in gedachten bij een van de vrienden op bezoek, vandaag ben jij aan de beurt. Ik vind 't fijn om ten minste in de geest af en toe een uurtje bij vrienden

in Zwolle te vertoeven en daarom schrijf ik iedere avond een brief.

Ja Jan, ik was erg blij met je hartelijke nieuwjaarsbrief en je goeie wensen heb ik dankbaar aanvaard; ook heb ik met belangstelling je nieuwtjes gelezen. Van harte wensch ik je toe dat 1949 voor jezelf, je vrouw en kinderen een gelukkig, voorspoedig, gezegend jaar moge wezen. Maar als je denkt dat ik blij was dat ik van dien koster in Zwolle af was, dan heb je 't glad mis! Ik heb je altijd buitengewoon graag mogen zien en ook als ik wel eens mopperde; dat mopperen was meestal maar schijn, en 't was wel eens noodig (dat

Harry Stalknecht

De St. Michaëlkerk in de Roggenstraat, gebouwd in 1890, gesloopt in 1965. (Collectie HCO)

P.H. Schunselaar was koster van de St. Michaëlkerk van 1906 tot 1935. (Collectie G.P.M. Schunselaar)

'Een koster moet nu eenmaal méér in de kerk zijn, dan bij zijn vrouw achter de koffiepote'. Hier het kostersechtpaar J.H. Schunselaar en M.J.A. Schunselaar-van der Slighte op hun trouwdag, 4-9 1935. J.H. Schunselaar volgde zijn vader in 1935 op als koster van de St. Michaëlkerk en bleef dat tot 1968. (Collectie G.P.M. Schunselaar)

meende ik tenminste) omdat ik vreesde dat je 't anders te gemakkelijk op zou nemen. Een koster moet nu eenmaal méér in de kerk zijn, dan bij zijn vrouw achter de koffiepote. Maar je zult zelf ook wel weten, dat je bij me in een goed blaadje stond; het was me onmogelijk om indertijd afscheid te nemen, anders had ik je zeker nog eens hartelijk bedankt voor al je goeie zorgen. Je had hart voor je baan en voor je baas, en dat waardeer ik nog steeds.

In de krant las ik dat de pastoor en de kapelaans bij de jaarwisseling de klokken [van de St. Michaëlkerk, HS] geluid hebben, maar ik denk dat de koster zijn jas ook wel heeft moeten uit trekken om de groote knaap te luiden.* - Natuurlijk heb ik de grammofoonplaat al 'n keer of wat afgedraaid; maar 'n volgende maal zal ik opletten of ik Michael goed hooren kan. -

Zoals je wel van de heeren kapelaans zult gehoord hebben begin ik nu echt goed vooruit

te gaan. Het vertrek uit Zwolle (als een dief in de nacht!) had me totaal onder de zenuwen gebracht. Met Kerstmis heb ik een H. mis gelezen en ik heb reden om te vertrouwen dat ik binnenkort geregelder de H. mis lezen kan. Ik houd den moed erin en m'n familie verbaast er zich over, dat ik zoo opgewekt blijf. Maar 't offer blijft zwaar; nooit geen priesterwerk meer! En mijn hart is nog zoo jong en vurig. O, als ik nog eens 'n half uurtje op de preekstoel kon klimmen...

Tot slot hartelijke groeten aan je vrouw en familie. Groet ook Jacket ** van me en bedank hem voor zijn nieuwjaarswensch.

Tot ziens in 1949 in Zwolle ... of in Velp!
t.t. Joh. Schaars, pr.'***

* Het was een oude gewoonte om bij de jaarwisseling om 12 uur 's nachts de klokken van de kerken in de binnenstad te luiden.

** Jacket was de 'suisse', ordebeewaarder, van de Michaëlkerk.

*** t.t. : vroeger vaak gebruikt aan het slot van een brief = *totus tuus*, geheel de uwe.

Zwolle en de landbouwkoloniën

Het algemeen erkend weldadig karakter onzer natie

Bij het woord ‘kolonie’ denk je aan een verland aan de andere kant van de aardbol. Maar in de eerste helft van de negentiende eeuw trekken Zwolse ‘kolonisten’ enkele tientallen kilometers noordwaarts. Met financiële steun van de beter gesitueerde Zwollenaren proberen zij een nieuw bestaan op te bouwen in de landbouwkoloniën van de Maatschappij van Weldadigheid. Zwolse gezinnen en weeskinderen vestigen zich in nieuwe plaatsen als Frederiksoord en Willemsoord.

De Maatschappij van Weldadigheid

De armoede in het koninkrijk der Nederlanden is in het begin van de negentiende eeuw intens. Enkele eeuwen eerder waren we – de Gouden Eeuw – verreweg het rijkste land van de hele wereld. Daarna is het geleidelijk minder geworden en na de Franse tijd met twintig jaar oorlogen, handelsblokkades en andere economische rampspoed is de situatie dramatisch. Naar schatting kan meer dan tien procent van de bevolking niet in het eigen levensonderhoud voorzien. Zij moeten leven van de incidentele ‘bedeling’ door een diaconie, een parochie of een gemeentebestuur. In sommige plaatsen is bijna de helft van de inwoners noodlijdend. Er moet wat gebeuren.

In 1818 richt generaal Johannes van den Bosch de Maatschappij van Weldadigheid op, een particuliere organisatie die armoedige gezinnen wil helpen om een bestaan op te bouwen als landbouwer. Van den Bosch koopt daarvoor in Drenthe woeste grond aan. Het landgoed ‘Westerbeeksloot’ in het huidige Frederiksoord wordt het bestuurlijk centrum van de Maatschappij. Men vraagt in het hele land burgers een stuiver per week opzij te leggen. Met het zo gevormde kapitaal kunnen arme gezinnen worden overgebracht naar het nog onontgonnen Drenthe om daar in een ‘kolonie’ te leren de

eigen kost te verdienen. De initiatiefnemers verwachten veel steun, gezien het ‘algemeen erkend weldadig karakter onzer natie’, en inderdaad: ‘Van *Zierikzeesche Courant* tot *Zwolse Courant* wordt juichend melding gemaakt van deze “verbroedering”, welke doel zoo edel en pligtmatig is’, vanaf kansels worden oproepen gedaan, sympathiserende notabelen laten plakaten verspreiden, in de betere buurten gaat men van deur tot deur, de Maatschappij van Weldadigheid kortom, is niet over het hoofd te zien.

En het slaat geweldig aan. Het algemeen erkend weldadige karakter van ons volk bereikt euforische hoogten, heel Nederland wil dat deze kolonie geopend wordt.’ (*De proefkolonie* p. 15, zie noot aan het eind van dit artikel).

In de stad Zwolle worden binnen enkele maanden 104 contribuanten geworven. Daarnaast is voor twaalf gulden aan eenmalige giften op tafel gelegd en hebben de inwoners ingetekend op ‘140

Wil Schackmann

Johannes van den Bosch, 1780-1844, initiatiefnemer van de Maatschappij van Weldadigheid. Schilderij door Cornelis Kruseman. (Maatschappij van Weldadigheid, Frederiksoord)

Drents Archief en nakomelingen van kolonisten hebben een goede kans daar saillante details uit het leven van hun voorouders te vinden.

Bij bestudering van die gegevens rijzen er toch wel vraagtekens bij de Zwolse keuze. Hendrik van Ommen heeft een zoon van 34 jaar en een dochter van 32, welke laatste een dochtertje van acht bij zich heeft - vermoedelijk in onecht geboren, want het kind heet ook Van Ommen - en volgens de kolonie-administratie is Hendrik zelf... 64 jaar oud. Dat lijkt me toch niet de aanbevolen leeftijd voor een omscholing tot landarbeider?

Op zaterdag 31 oktober 1818 arriveert Van Ommen met twee kinderen en één kleinkind in de nieuwe nederzetting. Die heeft inmiddels een naam, Frederiksoord, naar de jongste zoon van koning Willem I. Direct bij aankomst wordt de familie in de kleren gestoken. Iedereen op de kolonie loopt in blauwe, uniforme kleding. Daar zitten twee gedachten achter. Als mensen nette spulletjes hebben, zullen ze zich automatisch netjes gaan gedragen. Maar ook: 'De desertie wordt door eene herkenbare soort van kleding moeijelijk gemaakt.'

Het Zwolse gezin komt op hoeve 28, midden in de kolonie. Het zijn eenvoudige huisjes, niet groot, maar onvergelijkbaar beter dan de armenhuisvesting in de steden. Wie heden ten dage door Frederiksoord loopt, kan nog een boel van die huisjes in hun oorspronkelijke staat zien. Nou ja, als je het dubbelglas wegdenkt en de centrale verwarming...

En prompt begint ook het werk. Het is hier geen vakantiecamp, de bedoeling is dat iedereen met zijn werk niet alleen de eigen kost bij elkaar scharrelt maar ook de gedane investeringen terugverdient, zodat met dat oorspronkelijke geld een volgende kolonie gesticht kan worden en nog een en nog een. De man achter die ambitieuze plannen is generaal-majoor Johannes van den Bosch. Achtendertig jaar, een self-made man, weduwnaar, een charmeur, maar vooral een doener, een aanpakker, een wervelwind: 'Ik ben nimmer besluiteloos en draal nog minder.'

Een lezeres van mijn boek noemt hem op haar website 'een negentiende-eeuwse variant op wat we tegenwoordig een ADHD-er zouden noemen.' Dat is misschien wel een beetje waar. Maar *de Volkskrant* schreef: 'Op de keper beschouwd verdient die man een monument.' En daar ben ik het ook mee eens, het ging niet altijd fijntjes en doorzacht, maar Johannes van den Bosch probeerde tenminste wat tegen de armoede te doen.

Mannen en oudere jongens werken op het land, vrouwen en de andere kinderen spinnen wol en vlas. Hendrik van Ommen doet het best goed. Bij de oogst van het jaar 1821 bijvoorbeeld kan hij voor f 47,60 aan aardappelen en voor 27 gulden aan haver aan de Maatschappij leveren. En als de koloniedirecteur een beoordeling van de kolonisten geeft, komt hij voor Hendrik met de vriendelijke formulering 'ijver naar zijn vermogen'.

Over de rest van het huishouden is men minder tevreden. 'De dogter niet proper,' oordeelt de directie en men noemt de zoon 'een brave maar niet schrandere jongeling'. En er mankeert huiselijke harmonie. 'De zoon van Van Ommen met zijn ouden vader niet in de beste verstandhouding levende, is van verlof terug gebleven', meldt de directeur na een tijdje kolonisatie. 'De vader is over zijn afwezigheid zeer te vreden.'

Impressie van Frederiksoord door Geert Schreuder. (Uitgeverij Mouria)

Rechts: Koloniale mannenkleding. (Maatschappij van Weldadigheid, Frederiksoord)

Koloniale vrouwen- en kinderkleding. (Maatschappij van Weldadigheid, Frederiksoord)

Dit huisgezin kan niet blijven bestaan

Het is typerend voor Johannes van den Bosch dat hij de 'proeve' al na enkele maanden tot een succes verklaart. Najaar 1819 worden er vijftig huisjes bijgebouwd en in de zomer van 1820 zal op het 'Steenwijkerwoldeheideveld' kolonie 3 verrijzen. Ruim 100 hoeses, vernoemd naar de oudste zoon van de koning, Willemsoord. Dan slaat Zwolle zijn slag.

Februari 1820 sluit de subcommissie Zwolle een contract met de Maatschappij van Weldadigheid. De laatste belooft te zullen huisvesten, voeden en tewerkstellen: '14 personen, 2 huisgezinnen uitmakend', en Zwolle gebruikt de opgehaalde contributies om daarvoor 25 gulden per persoon per jaar te betalen. Als die 350 gulden zestien jaar lang betaald is, zijn die twee hoeses eigendom geworden van de stad en mag Zwolle er 'voor altoos' armengezinnen op plaatsen.

Drie maanden later doet het 'Armbestuur der Hervormde Gemeente Zwolle' iets soortgelijks.

Zij contracteert voor '8 personen tot een huisgezin samengesteld'. Ook hier geldt dat als die 200 gulden zestien jaar lang betaald is, de hoeve 'voor altoos' ter beschikking van het armbestuur staat. Allebei de contracten moeten worden goedgekeurd en gegarandeerd door zowel het stadsbestuur van Zwolle als Gedeputeerde Staten van de provincie, maar die stellen zich zonder verdere discussie garant.

Zomer 1820 arriveren de twee gezinnen uit het eerste contract te Willemsoord. De subcommissie wijdt er een krantenberichtje aan: 'Zwolle, den 3 julij 1820. Wederom zijn wij in de gelegenheid, onzen lezere te berigten, dat, op den 30sten junij 1820, door de leden van de commissie der maatschappij van weldadigheid alhier, twee behoeftige huisgezinnen met namen Pieter van Veen, en deszelfs huisvrouw Geertje Akkerhuis met vijf kinderen, en Hendrik Jan Lutgering met deszelfs huisvrouw Wilhelmina Nijboer, insgelijks met vijf kinderen, naar Frederiksoord zijn opgezonden.'

De bestemming is niet juist weergegeven, ze gaan naar Willemsoord. Pieter van der Veen, 47 jaar, betreft daar met zijn gezin hoeve nummer 93 en de even oude Hendrik Jan Lutgering, die als vorige beroep 'wever' had opgegeven, hoeve nummer 76.

Het gezin van het hervormde armbestuur komt een paar maanden later, op 6 oktober 1820. Ze worden gehuisvest in Frederiksoord en het blijkt een huishouden te zijn dat je met recht 'samengesteld' mag noemen. Zes Zwolse weeskinderen worden in een hoeve gestopt. Bijgevoegd is een ouder echtpaar om op ze te passen, 'huisvader en moeder Louis van den Berg en Grietie Vreede, ehelieden.'

Louis van den Berg leeft niet lang. Na negen maanden kolonie overlijdt hij, 58 jaar oud. Zijn weduwe blijft achter en de directie heeft 'aangaande de huisverzorgster, wed. van den Bergh in kolonie no. 2 te melden, dat zij zelve zeer zwak en de kinderen alle beneden de 12 jaar oud zijnde, dit huisgezin niet kan blijven bestaan.' De weduwe heeft er zelf ook geen zin meer in, blijkens navolgende citaat van de directeur: 'Ik stel dus voor, gen. weduwe te renvoyeren - waar zij zelve niets tegen heeft.' Kort daarop meldt het kolonieverslag 'het vertrek van de weduwe Van den Berg per eerste scheepsgelegenheid naar Zwolle.'

Wie moet er dan op de wezen passen? De kolonieleiding moet een kunstgreep uithalen en plaatst 'Hendrik Roelofs en Lubbijge Harms, getrouwde lieden uit deze environs, dienende als schaapherder in de kolonie' bij hen in huis. Daar is Zwolle niet blij mee. Het is hun hoeve!

De directeur moet in de verdediging, hij verklaart 'dat na de dood van den huisverzorger van den Berg en het vertrek van deszelfs op haar verzoek ontslagen vrouw het noodzakelijk was, om over de bewuste kinderen andere huisverzorgers te stellen.' Maar als het hervormde armbestuur Zwolle meent op grond van het 'gesloten kontract recht te hebben, om zelve daar toe geschikte personen te designeren, zij zulks als nog zoude kunnen doen.'

Na het nodige getouwtrek komt Zwolle met een nieuwe huisverzorger die Bultman heet en zijn taak tot ieders tevredenheid vervult. De wezen groeien voorspoedig op. Willemina Brem gaat op

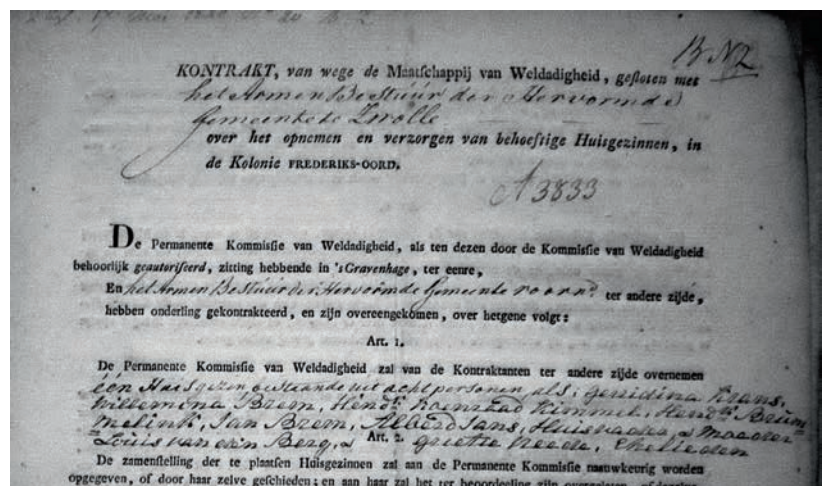
haar achttiende, na zeven jaar kolonie, naar Zwolle om te 'dienen'; Hendrik Brummelink is in 1832 eenentwintig jaar als hij met ontslag gaat en zo verlaten ze successievelijk allemaal de kolonie en worden ze opgevolgd door nieuwe Zwolse weeskinderen.

'Gaan kuijeren'

Minder goed gaat het met de subcommissie van weldadigheid Zwolle. Na het hoogtepunt in 1819 met 220 inwoners die een stuiver per week bijdroegen, begint het ledental gestaag af te kalven. In 1822 is het onder de 200 gezakt en rond 1830 onder de 100. Dat is een landelijke trend en dat heeft een paar oorzaken. Het 'algemeen erkend weldadig karakter onzer natie' is altijd een zaak van korte adem. We willen best een keer geven, maar dan moet het ook klaar zijn. En daarnaast is de Maatschappij gaan doen aan wat wij tegenwoordig schaalvergroting noemen. Na zo' n vierhonderd kleine hoeves te hebben neergezet, bouwt zij vier massale gestichten, de grootste gebouwen in ons land van die tijd. Eentje op de verlaten vesting Ommerschans bij Ommen en drie in Veenhuizen, bestemd voor opgepakte bedelaars en weeskinderen. Vooral de verplaatsing van wezen uit lokale weeshuizen naar die gestichten valt slecht bij de bevolking en tast het maatschappelijk draagvlak van de kolonisatie aan.

Het levert wel werkgelegenheid voor diverse Zwollenaren. Zo wordt 'de Heer Arnoldus Boers,

Aanhef van het contract dat het Armbestuur der Hervormde Gemeente Zwolle in 1820 sluit met de Maatschappij van Weldadigheid. (Archief van de Maatschappij van Weldadigheid, Assen)

N ^o . D ^o . WONINGEN.	N A M E N.	D A T U M V A N G E E R O O R T E.	R E L I G I E.	L A A T S T E W O O N P L A A T S.	W I J Z E V A N D E S I G N A T I E.			D A T U M V A N D E A A N K O M S T I N D E K O L O N I E N.	B E T R E K K I N G I N D E K O L O N I E N.	A A N M E R K I N G E N.
					A. In konstatie der konstitue.	B. Bij kontrakt.	C. Bij vrijwillig engagement.			
	Hendrik Jan Lutgerink	26 Jun 1820								
	Wilhelmina Nijboer	26 Jun 1820								
	5. Maria	26 Jun 1820								
	4. Wilhelmina	26 Jun 1820								
	3. Geertina	26 Jun 1820								
	2. Margaretha	26 Jun 1820								
	1. Althmannd	26 Jun 1820								

Registratie van Hendrik Jan Lutgerink met echtgenote Wilhelmina Nijboer en hun vijf kinderen, 31 juli 1820. (Archief van de Maatschappij van Weldadigheid, Assen)

gewezen kapelaan te Zwolle' door de directeur-generaal van de rooms-katholieke eredienst benoemd tot kapelaan voor de bedelaars op de Ommerschans. Wie daar in 1832 ook verschijnt is Cornelis Wilhelmus Rensing. Hij is 32 jaar daarvoor in Zwolle geboren en of hij in de verte familie is van de gelijknamige Zwolse zilversmid (1740-ca 1810), is mij onbekend. Hij werkt al een tijdje als boekhouder voor de Maatschappij en de directeur laat enthousiast weten: 'dat C.W. Rensing is een zeer bekwaam man, welke van den eersten dag zijner provisionele plaatsing daarvan de bewijzen gaf, en daarmede continueerd.' En hij heeft meer goede eigenschappen: 'dat hij daarbij is van een voorbeeldeloos zedelijk gedrag, en van eene fatsoendelijke doch minder gelukkige familie, die eindelijk door zijn vlijt zijn moeder moet onderhouden.' Cornelis Wilhelmus wordt eerst onder-directeur van de Ommerschans en zal het uiteindelijk schoppen tot directeur van Veenhuizen II, het wezengesticht.

Niet alle Zwolse werknemers zijn zo succesvol. Abraham Stokmeijer wordt ongeschikt voor zijn werk als wijkmeester genoemd, 'als zijnde hij zeer langzaam in al zijn doen, komt dus niet waar hij wezen moet, gaat zijn wijk niet door en geeft geen acht op hetgeen onder zijn opzigt geschied.' En ene R. Pielebout, die in maart 1823 is aangesteld als 'boekhouder bij de Direkteur van de fabriekmatige arbeid', krijgt al na drie maanden te horen:

'gij kunt eenige dagen gaan kuijeren, tot uitgemaakte zaaken'. De zaken zijn snel 'uitgemaakt', een dag later volgt de schriftelijke ontslagbevestiging. Pielebout is woest als hij verneemt dat 'ik so genaamd een minnaar van de drank was, en meer andere beuzelarijen, die ik moreel tegenspreken kan.' Terug in Zwolle schrijft hij lange bezwaarschriften, waarin hij stelt dat hij 'hoegenaamd ook geen drank in de kollonie nog in de werkzaamheden gebruike', maar dat is kansloos. 'Hoegenaamd geen' is al meer dan op de volledig drooggelegde kolonie toegestaan is. De Maatschappij van Weldadigheid wil de armen 'opbeuren' uit de 'toestand van zedelijke verbastering', waar ze door hun armoede in terechtgekomen zijn, maar dat gaat met straffe hand. Alle sterke drank wordt van het terrein geweerd, het dragen van andere dan koloniale kleding is strafbaar, wie ongehoorzaam is of niet hard genoeg werkt of zich niet netjes gedraagt komt voor een koloniaal tuchtcollege en kan worden veroordeeld tot opsluiting in een strafkolonie op de wallen van de Ommerschans.

Zekerheid

Na verloop van jaren is de subcommissie van weldadigheid Zwolle nagenoeg verdwenen. Zo rond 1850 wordt in het hele arrondissement nog bij een stuk of veertig mensen contributie opgehaald. De al gevestigde Zwolse kolonisten hebben daar verder niet zo'n last van.

De allereerste Zwollenaar, proefkolonist Hendrik van Ommen, wordt na een aantal jaren te oud voor dit werk bevonden en wordt dan ondergebracht in het huishouden van een proefkolonist uit Almelo. Daar zal hij uiteindelijk ook overlijden. Zijn zoon is lang voor die tijd alweer op de kolonie teruggekeerd, zijn dochter is inmiddels getrouwd met de zoon van een Amsterdamse proefkolonist.

Zijn opvolger heet Lambertus Friskes, ongeveer veertig jaar oud, met twee kinderen waarvan er eentje ook kiest voor het koloniale bestaan. Er zijn er meer die blijven. Als Hendrik Jan Lutgering na enkele jaren kolonie overlijdt, blijft zijn weduwe met de kinderen op de kolonie wonen, één zoon wordt ook een tijdje kolonist. Een dochter van Pieter van der Veen wordt na haar huwelijk kolonistenvrouw.

Die drang te blijven valt ook wel te begrijpen. De kolonie is een plek waar je kinderen goed onderwijs krijgen - qua invoering van de leerplicht loopt de Maatschappij van Weldadigheid een eeuw voor op de rest van Nederland -, waar de gezondheidszorg relatief goed is, en het belangrijkste: waar kolonisten kunnen rekenen op een gegarandeerde verstrekking van werk en eten. Die

zekerheid van bestaan was tijdens de negentiende eeuw in de rest van de maatschappij nergens te krijgen.

- * Wil Schackmann is schrijver van het boek *De proefkolonie, vlijt, vaderlijke tucht en het weldadig karakter onzer natie* (uitgeverij Mouria, 2006, 2de druk 2008) over de begindagen van de Maatschappij van Weldadigheid. Net als het boek is ook dit artikel geheel gebaseerd op het archief van de Maatschappij van Weldadigheid dat bij het Drents Archief in Assen berust onder toegang 0186. Voornamelijk is gebruikt de ingekomen post van de Permanente Commissie, de inv.nrs. 48 tot en met 73. De contracten bevinden zich in inv.nr. 1393, contributie-verantwoordingen van de subcommissie Zwolle bevinden zich in de inv.nrs. 1111-1113 en tenslotte komen er gegevens uit de bevolkingsregisters of 'stamboeken' van de vrije koloniën, de inv.nrs 1346 tot en met 1366. Voor meer informatie: er is een museum gewijd aan de landbouwkoloniën, de Koloniehof te Frederiksoord, en in een van de oorspronkelijke gestichten te Veenhuizen is heden ten dage het Gevangenis-museum Veenhuizen gevestigd. Informatieve internet-adressen: www.drentsarchief.nl - www.mvwfrederiksoord.nl - www.dekoloniehof.nl - www.drenlias.nl - www.deproefkolonie.nl

Gezicht op de proefkolonie Frederiksoord vanaf de Vledderweg, circa 1825, getekend door H.P. Oosterhuis, gegraveerd door D. Sluijter. (Maatschappij van Weldadigheid, Frederiksoord)

De Zwolse canon

Frank Inklaar

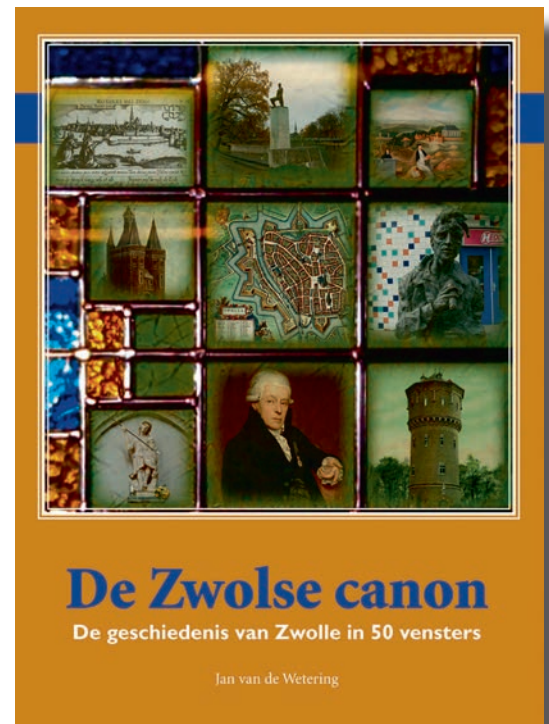
Het is u misschien ontschoten, maar dit jaar bestaat de Zwolse Historische Vereniging 25 jaar. Om dit jubileum tastbaar te maken heeft het bestuur besloten om een boek te laten maken met de historische canon van Zwolle. Hiertoe is een commissie in het leven geroepen, die bestaat uit: Annèt Bootsma-van Hulten, Jaap Hagedoorn, Wim Huijsmans, Frank Inklaar en Steven ten Veen. Allemaal mensen die iets te maken hebben, of ooit hebben gehad, met de ZHV en/of het *Zwols Historisch Tijdschrift*.

Wat is een canon? Van Dale's woordenboek noemt als eerste betekenis 'regel, richtsnoer, maatstaf'. Toegepast op de geschiedenis van Zwolle is de historische canon dan het geheel van belangrijke personen, gebeurtenissen, teksten, kunstwerken, voorwerpen, verschijnselen en processen die samen laten zien hoe Zwolle zich ontwikkeld heeft tot de stad waarin we nu leven. Er zijn canons over allerlei onderwerpen, variërend van de canon van de wiskunde tot de canon van het sociaal werk in Nederland. De moeder aller canons is de in 2007 verschenen canon van Nederland, waarin de geschiedenis van Nederland is neergelegd (www.entoen.nu). In navolging van deze canon zijn inmiddels in diverse steden en regio's historische canons samengesteld. Zo hebben bijvoorbeeld Eindhoven, Den Haag, Breda, Leiden, het Groene Hart, Twente en Friesland hun eigen canon. Amsterdam zit middenin het proces van het samenstellen van de canon. Hoewel het initiatief van de ZHV dus bepaald niet een primeur zal opleveren, krijgt Zwolle wel degelijk een belangrijke nieuwe loot aan de historische boom.

De canoncommissie heeft voor de vorm van de Zwolse canon vooral gekeken naar het voorbeeld van de canon van Nederland. Ook de Zwolse canon bestaat uit vijftig vensters, die toegang ver-

lenen tot een inleiding op een belangrijk thema uit de (in dit geval Zwolse) geschiedenis. Als venster kunnen personen, gebeurtenissen, gebouwen en plaatsen optreden, zolang die maar als icoon, of symbool voor een onderliggend thema kunnen worden beschouwd. Een voorbeeld uit de canon van Nederland maakt dit duidelijk. Een van de vensters is Rembrandt, die tegelijkertijd staat voor de schilderkunst in de Gouden Eeuw.

Vanaf het voorjaar heeft de canoncommissie zich gebogen over de keuze van de thema's en bijbehorende vensters. Daar zijn vier criteria voor opgesteld. Vensters moeten gerelateerd zijn aan een (blijvend) Zwols belang. Vensters moeten verdeeld zijn over de hele Zwolse geschiedenis. Dan

moeten de vensters ook nog gevarieerd zijn. Dat betekent dat ze zowel de economische, de politieke en de culturele geschiedenis van Zwolle omvatten. Het betekent echter ook dat personen, gebeurtenissen, gebouwen en plekken in een goede afwisseling moeten voorkomen. Tenslotte moeten de vensters herkenbaar zijn voor de Zwolse bevolking. Dat kan zijn door een concrete aanwezigheid in de stad (de Sassenpoort, of de Peperbus), of bijvoorbeeld omdat een naam bekend is (Johan Cele, Rhijnvis Feith). Maar, al zijn er duidelijke criteria, dan nog is het keuzeproces een allesbehalve simpele klus. Om maar een idee te geven van de dilemma's waar je tegenaan loopt: wie staat nu het meest symbool voor de topsport in Zwolle, Nico Rienks of Erben Wennemars? Of Thorbecke, geboren in Zwolle, maar al in zijn tienerjaren vertrokken, moet je hem nu wel of niet opnemen in de canon. Hoe groot is immers zijn betekenis voor de stad Zwolle?

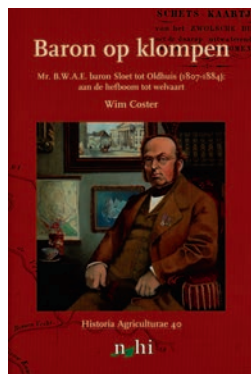
Na de nodige vergaderingen is er een voorlopige lijst van vijftig vensters ontstaan. Voor het schrijven van de vensters is Jan van de Wetering aange trokken. Hij heeft een opzet gemaakt die voor alle vijftig vensters hetzelfde is. Telkens zal een venster openen met een plaatje van de icoon die symbool staat voor het te behandelen thema. Daarna wordt het verhaal begonnen met een citaat uit de tijd zelf, of uit een andere historische bron. Vervolgens wordt het thema behandeld. En dat allemaal in twee pagina's, inclusief plaatjes!

Een historische canon kan alleen functioneren als hij voldoende draagvlak onder de bevolking heeft. Daarvan was de canoncommissie doordrongen. Om dat draagvlak te creëren is in september een artikel in *de Stentor* verschenen waarin het hele project werd uitgelegd. De lezers van *de Stentor* werden opgeroepen om hun kandidaten voor de canon te melden. In dezelfde maand is een Historische Avond op het HCO gewijd aan de canon en ook daar is gelegenheid gegeven aan de aanwezigen om hun ideeën over de canon te uiten. De canon-commissie heeft zeker inspiratie kunnen opdoen uit deze gedachtewisseling, maar kon daarnaast ook met enige tevredenheid constateren dat ze klaarblijkelijk op de goede weg zit.

Als lid van de ZHV en lezer van het *ZHT* zult U als eerste kennis kunnen maken met het resultaat van al deze noeste arbeid. Half december zal de canon van Zwolle in boekvorm feestelijk worden gepresenteerd. In plaats van een tijdschrift als vierde nummer van de jaargang 2008, krijgt U dit boek thuis bezorgd. Wellicht komt er ook nog een vervolg op het boek. De canon van Nederland is oorspronkelijk opgezet als richtinggevende handreiking voor het geschiedenisonderwijs op de basisschool en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. De canoncommissie heeft vergevoerde plannen om het Zwolse onderwijs gebruik te kunnen laten maken van de Zwolse historische canon door middel van een website. De concreetisering van deze plannen is voorzien voor de eerste helft van 2009.

De ZHV en de canoncommissie hopen met de historische canon van Zwolle een nieuwe, aantrekkelijke ingang op de Zwolse geschiedenis te geven.

Recent verschenen

Wim Coster, Baron op klompen. Mr. B.W.A.E. baron Sloet tot Oldhuis (1807-1884): aan de hefboom tot welvaart. Wageningen/Groningen 2008. 416 pp. ISBN 978-90-8504-950-0. Prijs € 20,-.

Wim Coster is een veelzijdig en zeer productief historicus. Hij heeft vele publicaties op zijn naam staan. Gezien zijn vele activiteiten is het een knappe prestatie dat hij daarnaast ook nog een dissertatie heeft weten te voltooien. Op 15 oktober 2008 promoveerde Coster in Wageningen op 'de baron op klompen', Mr. B.W.A.E. baron Sloet tot Oldhuis. 'Sloet' was een prominent burger in de negentiende eeuw. Van oorsprong was hij Geldersman, maar het grootste deel van zijn leven woonde en werkte hij in Overijssel. Vanaf 1838 woonde hij in Zwolle, waar hij ook begraven ligt. Sloet was een kritisch en eigenzinnig liberaal, die zich inzette voor de bevordering van de landbouw, de emancipatie van het platteland, de aanleg van wegen te water en te land en de verspreiding van kennis en kunde. Coster heeft Sloet op de hem eigen vaardige manier bestudeerd en beschreven en daarmee ook een indringend beeld van de negentiende eeuw in deze contreien geschetst.

Michael Amsman, Van Adam tot Zwolle. Historische plekken in de stad. Waanders, Zwolle, 2008. 128 p. ISBN 978-90-400-8536-9. Prijs € 14,95.

De combinatie van korte, informatieve teksten van journalist Michael Amsman met prachtige foto's van fotograaf Erwin Zijlstra heeft een zeer toegankelijk boek doen ontstaan. Je wandelt als het ware door de binnenstad, maar lekker comfortabel vanuit je luie stoel. Dat het boek (terecht) aanslaat, blijkt uit het feit dat de tweede druk inmiddels verschenen is.

Marcel Overbeek, Zwolse schoolgebouwen van 1865 tot heden. Zwols Architectuur Podium, 2008. 66 p. Geen ISBN. Prijs € 7,50.

Het ZAP heeft al een aantal aardige boekjes over Zwolse architectonische onderwerpen uitgegeven. Zwolse schoolgebouwen omvat een overzicht en beschrijving van de Zwolse scholen vanaf 1864 tot heden. Dit bestrijkt de voormalige Rijks HBS aan de Bagijnensingel tot de nieuwbouw van het Deltion in Holtenbroek. In het boekje zijn prachtige foto's met begeleidende en informatieve teksten opgenomen. De inleiding is geschreven door Miriam Schneiders, architectuurhistoricus. Het boekje bevat een plattegrond, zodat u zelf een wandel- of fietsroute langs de besproken objecten kunt ondernemen.

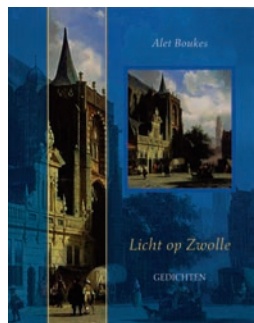
Lydie van Dijk, Koninklijk in Overijssel, Waanders/ Stedelijk Museum Zwolle, 2008. 176 p. ISBN 978-90-400-8437-9. Prijs € 9,95.

In het Stedelijk Museum Zwolle was afgelopen najaar de tentoonstelling 'Koninklijk in Overijssel' te zien. Er zijn anno 2008 in Overijssel 21 'Hofleveranciers' en dertien ver-

enigingen en tien bedrijven die zich ‘Koninklijk’ mogen noemen. Zij zijn uiteraard allemaal zeer trots op deze titel. In dit aardige boekje, dat ter gelegenheid van de tentoonstelling uitkwam, worden ze allemaal beschreven. Voor Zwolle zijn dat de bedrijven Waanders BV, Chris Lindeboom & Zn, O. de Leeuw BV, J.C. Olland BV en de orkestvereniging Thomas a Kempis.

Alet Boukes, Licht op Zwolle. Gedichten. Alfalet, Zwolle 2008. 98 p. ISBN 978-90-813695-1-0. Prijs € 14,95.

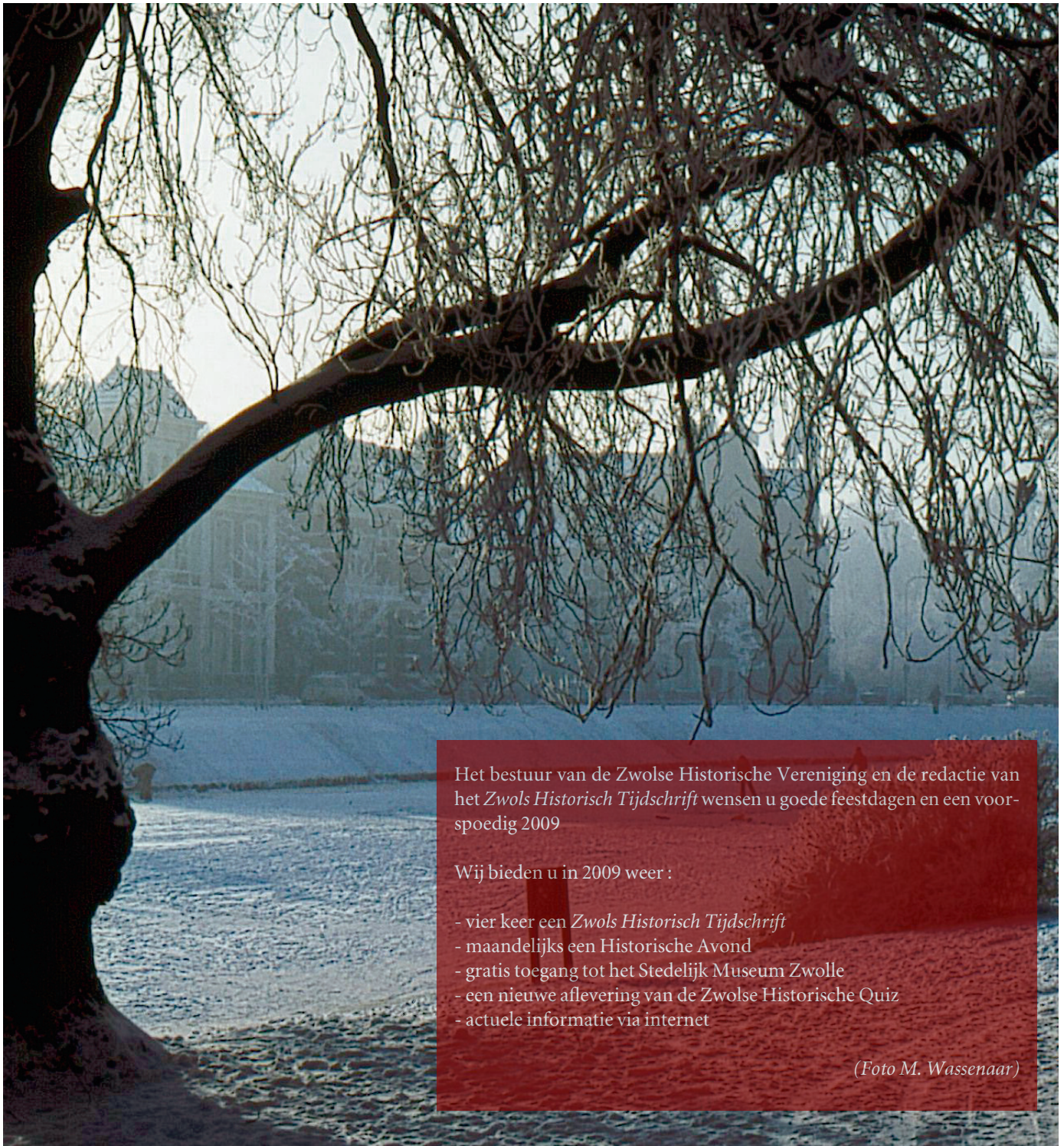
Alet Boukes-Okkels is geboren en getogen in Zwolle. Zij is een bekende figuur in de stad, twaalf jaar lang was zij lid van de gemeenteraad voor het CDA. In die tijd zette ze haar argumenten vaak kracht bij in de vorm van een gedicht. Haar verzen over het wel en wee

in de stad verschenen regelmatig in de plaatselijke kranten. Nu is haar eerste dichtbundel verschenen. Licht op Zwolle bevat 37 gedichten, bijna allemaal over Zwolle. Alet dicht in voor ieder begrijpelijke taal. De gedichten zijn in drie categorieën ingedeeld: algemeen, politiek en herdenken. Voor het merendeel zijn het lichtvoetige versen. Alleen de vier gedichten in de categorie ‘Herdenken’, over slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, zijn wat zwaarder van toon. Leuke bundel voor iedereen die hart voor de stad heeft en/of de Zwolse politiek de afgelopen jaren enigszins heeft gevolgd.

E.A. van Dijk (red). e.a. De bundels gebundeld. 150 jaar geschiedschrijving in Overijssel. Waanders Zwolle, 2008. 352 p. ISBN 978-90-400-8570-3. Prijs € 29,50.

Jubileumuitgave ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis (VORG). De VORG is de enige provinciebrede Overijsselse historische vereniging en werd in 1858 opgericht. Op 20 september jl. werd in aanwezigheid van de koningin in de Grote Kerk in Zwolle het 150-jarig bestaan gevierd. De koningin nam het eerste exemplaar in ontvangst van de jubileumuitgave. Hierin wordt een beeld gegeven van de Overijsselse geschiedschrijving van de afgelopen anderhalve eeuw. Daarnaast stelde de koningin de website in werking waarop de publicaties van de VORG digitaal zijn in te zien. Voor deze digitale artikelen kunt u terecht op de website van het Historisch Centrum Overijssel.

Het bestuur van de Zwolse Historische Vereniging en de redactie van het *Zwols Historisch Tijdschrift* wensen u goede feestdagen en een voorspoedig 2009

Wij bieden u in 2009 weer :

- vier keer een *Zwols Historisch Tijdschrift*
- maandelijks een Historische Avond
- gratis toegang tot het Stedelijk Museum Zwolle
- een nieuwe aflevering van de Zwolse Historische Quiz
- actuele informatie via internet

(Foto M. Wassenaar)

Mededelingen

Verschijnen Tijdschrift

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Zwolse Historische Vereniging is dit jaar *De Zwolse canon* uitgebracht. U ontvangt dit boekje daarom dit jaar in plaats van een vierde tijdschrift. Het nummer 3/4 van het tijdschrift, dat nu voor u ligt, is echter later verschenen dan de bedoeling was. De reden hiervoor ligt in het feit dat de redactie van het *Zwols Historisch Tijdschrift* zeer nauw betrokken was bij de totstandkoming van de canon. Een tijdrovende zaak, waardoor de productie van het reguliere tijdschrift in het gedrang is gekomen. Het *Zwols Historisch Tijdschrift* wordt gemaakt door professionals, we vinden dat we een kwalitatief goed blad maken, daar zijn we trots op en dat proberen we vol te houden. Maar het is wel allemaal vrijwilligerswerk en daarom is het in de praktijk regelmatig moeilijk om alles wat je graag wilt ook op de juiste tijd te verwezenlijken. We vragen uw begrip hiervoor, we doen onze uiterste best het komende jaar weer vier mooie nummers voor u samen te stellen.

Geschenkidee: Cadeau Jaarabonnement Zwolse Historische Vereniging

Een Cadeau Jaarabonnement van de ZHV is een aardig geschenk! Het Cadeau Jaarabonnement ZHV kan door leden maar ook door niet-leden aangevraagd worden bij Joke van Ulsen via e-mail: vanulsen@home.nl

Bij aanvraag van dit Cadeau Jaarabonnement ZHV is uiteraard de naam, het adres en het telefoonnummer van zowel de schenker als de ontvanger nodig. De aanvrager krijgt zo spoedig mogelijk na aanmelding, tegelijk met de rekening van 25 euro, een kaart die cadeau gedaan kan worden. Op die kaart staat de naam van de gever maar ook van de ontvanger. Tevens staat op de kaart dat de ontvanger van het Cadeau Jaarabonnement ZHV

de voor dat jaar uit te brengen nummers van het *Zwols Historisch Tijdschrift* ontvangt en, indien van toepassing, de reeds in dat jaar uitgebrachte nummers. Daarnaast wordt vermeld dat de ontvanger ook gebruik kan maken van de faciliteiten die het lidmaatschap van de ZHV biedt, zoals gratis toegang tot het Stedelijk Museum Zwolle en het bezoeken van de maandelijkse Zwolse Historische Avonden. We vermelden ook dat de ontvanger van dit Cadeau Jaarabonnement ZHV zijn abonnement kan beëindigen op het eind van het jaar, maar dat we uiteraard hopen dat de ontvanger lid zal blijven.

E-mail adres al doorgegeven?

De Zwolse Historische Vereniging is bezig met de opbouw van een e-mail bestand van haar leden. Op de voorgaande oproep hebben gelukkig velen gereageerd, maar we willen graag een zo compleet mogelijk bestand. Dus mocht u uw e-mail adres nog niet doorgegeven hebben, dan vragen we u om dit alsnog te doen aan: vanulsen@home.nl van Joke van Ulsen, die het ledenbestand van de ZHV beheert.

Zwolse Historische Quiz en Historisch Café

De Zwolse Historische Quiz is in verband met het lustrum dit jaar verschoven naar 2009.

Het Historisch Café is voor onbepaalde tijd opgeschort. Gezien het feit dat de opkomst vaak niet overhoudt, beraadt het bestuur zich momenteel over de formule.

Betaling contributie

Begin volgend jaar gaan de nota's voor de contributie 2009 de deur uit. Als u, behalve betalen, met de nota verder niets doet kunt u de ZHV enorm helpen door als reactie op deze oproep uw contributie alvast te gireren. Wij vermijden daarmee de

Redactie

kosten van het verzenden van vele nota's.

De contributie bedraagt € 25,-. Het gironummer van de ZHV is: 5570775.

Wilt u bij betaling vooral vermelden: contributie 2009 plus uw postcode en huisnummer? De lidmaatschapskaart wordt toegestuurd samen met de convocatie voor de ledenvergadering. Met het Stedelijk Museum Zwolle is afgesproken dat u tot dan terecht kunt met de oude lidmaatschapskaart.

Kermisouvenir

In het *ZHT* 2008-1 vroegen wij ons af, inderdaad halfschertsend - half serieus, bij een briefkaart uit ca. 1910, voorzien van de afbeelding van Potgieter met de curieuze aanduiding Kermis-Souvenir, wat de bedoeling hiervan geweest kon zijn. Wij kregen hierop een reactie van de heer Wullink:

‘Geachte redactie,

Het artikel “Kermisouvenir” op bladzijde 24 van het *Zwols Historisch Tijdschrift*, 2008 nr. 1, is ken-

nelijk grappig bedoeld. Ik zie geen enkele associatie met de kop van Jut of met andere kermisattributen, incl. het zich eerst na negen maanden aandienende souvenir.

Van belang is de vermelding “aangeboden door de bedienden van”. Bijzondere gebeurtenissen of feestdagen (kerst, oud en nieuw, kermis) werden door bepaalde personen c.q. beroepsgroepen gebruikt om van de cliënten (extra) fooien te verkrijgen.

De afbeelding van Potgieter is willekeurig gekozen. Het geselecteerde plaatje diende slechts aan één criterium te voldoen: de herinnering aan Zwolle of de Zwolse kermis levendig houden.

Met vriendelijke groet,
H.C.J. Wullink’

Kamphof in plaats van *Kamphuis*

Wij ontvingen de volgende e-mail naar aanleiding van de fotoserie *Oude winkels* in het *ZHT* 2008-1: ‘Geachte redactie,

Bij Westerhof lag op de toonbank het nummer met *Oude winkels* van Pieter Lettinga. Ik moest het aanschaffen. Toen ik acht jaar terug naar Assen verhuisde, heb ik mijn abonnement opgezegd en dus veel leuke informatie gemist, maar keuzes moeten gemaakt worden.

Jammer dat het artikel beperkt moest blijven tot nog bestaande winkels. Ik had graag Jülf Albers en andere verdwenen speciaalzaken uit de Luttekestraat teruggezien. Het grootste gemis blijft natuurlijk de oude Gaper in de Diezerpromenade. Een klein detail om recht te zetten. In het stukje over Bruens, gevestigd in Potgieter’s geboortehuis aan de Luttekestraat, wordt de naam *Kamphuis* genoemd. Het was echter de *firma Kamphof*, articles de luxe, gedreven door de heer van den Oever, die in 1972 stopte. Mijn vrouw was daar toen verkoopster. Met vriendelijke groet,
Gijs Kamphorst’

Langenholterweg of *Akkerstraat*

Het *ZHT* wordt gelukkig goed gelezen. De heer J. Hartman attendeerde ons er op dat in het Eindstraatnummer, *ZHT* 2008-2, op pag. 82 en pag. 99 dezelfde foto staat, echter met verschillende

bijschriften. De eerste keer is de afbeelding gesitueerd op de Langenholterweg, de tweede keer op de Akkerstraat.

De fout is ontstaan doordat de betreffende foto twee keer in de beeldbank van het HCO blijkt te staan, onder de Langenholterweg en de Akkerstraat. De juiste vermelding moet zijn Akkerstraat. Hierbij de foto nog een keer, met correct bijschrift.

Onbewoonbaar verklaarde woningen aan de Akkerstraat, gezien vanaf de Diezerweg uit het oosten, omstreeks 1940-1950. De Akkerstraat lag in de Bollebieste (Dieze-west) en vormde tot ca. 1970 de verbinding tussen de Holtenbroekerstraat (nu Noteboomstraat) en de Diezerweg. Deze straat volgde voor een groot gedeelte het huidige tracé van de Eikenstraat, maar liep nog door over de Van Wevelinkhovenstraat heen. (Foto Schaepman, collectie HCO)

Historisch Centrum Overijssel

In het HCO wordt altijd veel georganiseerd. Raadpleeg voor een volledig overzicht en actuele informatie de website: www.historischcentrumoverijssel.nl

Tentoonstellingen Stedelijk Museum Zwolle

Water leeft...

Educatief project voor het basisonderwijs

t/m 4 januari 2009

Water is voor alles wat leeft onmisbaar. Soms is er te weinig water, soms te veel en soms is het te vies. Hoe men vroeger in Nederland met drinkwater en afvalwater omging is in deze expositie te zien. Maar ook hoe dat tegenwoordig gebeurt.

Hendrik Broer (Giethoorn 1886 – Meppel 1968)

30 oktober 2008 t/m 18 januari 2009

De Gieterse schilder Hendrik Broer schilderde verstilte landschappen met een ruwe verfstructuur en sobere stillevenen. Het museum heeft 32 schilderijen van hem in de collectie. De meeste hiervan zijn in deze expositie te zien.

St. Michaëlsparochie

20 december 2008 t/m 15 februari 2009

De St. Michaëlsparochie is op diverse locaties in Zwolle gevestigd geweest. Het laatste onderkomen, de kerk aan de Bisschop Willebrandlaan, werd in 2005 gesloten. De parochie bestaat niet meer, maar de eeuwenoude fraaie collectie aan liturgisch zilver en schilderijen zijn nu in het kader van het jaar van het religieus erfgoed voor een breed publiek te zien.

FC Zwolle uit de verf

geschilderde portretten door Henk Heideveld

14 december 2008 t/m 18 januari 2009

Voetbalvereniging FC Zwolle heeft vele topspelers in zijn gelederen gekend, zoals Bep Bakhuys, Rinus Israël, Jaap Stam en Henk Timmer. Ter gelegenheid van de opening van het nieuwe stadion van de club maakte beeldend kunstenaar Henk Heideveld schilderijen van 25 bekende voetballers. De schilderijen zijn tijdens de winterstop in het museum te zien.

Auteurs

Drs. Annèt H.M. Bootsma – van Hulten (1953) is historicus en werkt freelance.

Wim A. Huijsmans (1948) is als archivaris verbonden aan het Historisch Centrum Overijssel.

Dr. Frank Inklaar (1957) is historicus. Hij is werkzaam bij de faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit Nederland.

Wil Schackmann (1951) deed ondermeer een studie politieke wetenschappen en was werkzaam in diverse beroepen. Sinds 1987 schrijft hij fulltime. Hij schreef romans, scenario's en deed veel redactioneel werk. In 2006 publiceerde hij *De proefkolonie*, over de Maatschappij van Weldadigheid. Inmiddels is de tweede druk hiervan verschenen. Zie verder: www.deproefkolonie.nl en www.schackmann.nl

Drs. Harry A. Stalknecht (1959) is actief als freelance historicus en publiceert regelmatig over de geschiedenis van West-Overijssel. In 2007 verscheen van zijn hand *Mensen van mondig geloof. De lange geschiedenis van de St. Michaëlparochie te Zwolle*

Jan Taco te Gussinklo (1946) is na een loopbaan als internist in een regionaal ziekenhuis nu geneeskundig adviseur bij Zorgverzekeraar Achmea. Tevens houdt hij zich bezig met medisch-wetenschappelijke journalistiek. Hij heeft aan de wieg gestaan van de Historische Vereniging Hardenberg e.o. en heeft meerdere publicaties in het periodiek van deze vereniging op zijn naam. Zijn belangstelling voor geschiedenis heeft nieuw elan gekregen door de zoekfunctie van Intranet.

Steven ten Veen (1943) is bijna veertig jaar werkzaam geweest in de journalistiek. Bij de *Zwolse Courant* was hij ruim twintig jaar chef van de stadsredactie en bij *de Stentor* de eerste lezersredacteur. Na zijn vervroegde uittreding in 2003 is hij op vrijwillige basis redactioneel werk gaan doen en verder is hij secretaris van de Zwolse Historische Vereniging.

Colofon

Het Zwols Historisch Tijdschrift is een uitgave van de Zwolse Historische Vereniging en verschijnt viermaal per jaar. Leden van de vereniging krijgen het tijdschrift gratis toegezonden.

Bestuur Zwolse Historische Vereniging

H. Dijkstra, *voorzitter*

S. ten Veen, *secretaris*

H. van der Zwaag, *penningmeester*

B. Kiekebelt, J. Sol, leden

Secretariaat Zwolse Historische Vereniging:
postbus 1448, 8001 BK Zwolle
telefoon: 038-4654617

Ledenadministratie en bezorging tijdschrift:
J. van Ulzen-Nijkamp, telefoon: 038-4654617

Internet adres:

www.zwolsehistorischevereniging.nl

e-mail ZHV: info@zwolsehistorischevereniging.nl

Financiën: girorekening Postbank: 5570775

t.n.v. Zwolse Historische Vereniging

Tarief lidmaatschap

25 euro/jaar

Redactie Zwols Historisch Tijdschrift

A.H.M. Bootsma-van Hulten, eindredacteur,

E.A. van Dijk, W.A. Huijsmans, F. Inklaar,

J. Krom, H.A. Stalknecht, J. van de Wetering.

Redactieadres: Wipstrikkerallee 71, 8023 DV Zwolle

e-mail: annetbootsma@home.nl

Vormgeving: Rob van den Elzen bno (†)

Vormgeving omslag: Buro 1 Hoog

Opmaak: Different Design Deventer

Druk: Waanders Drukkers, Zwolle

ISSN 0926-7476 © Zwolse Historische Vereniging

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

historisch centrum overijssel

GESCHIEDENIS LEEFT!

kijk ook op www.historischcentrumoverijssel.nl
voor alle actuele informatie

Werkgevers opgelet!
Een vertrouwd adres voor uw loonregres

Loon- of letselschade

Papaverweg 67, 8042 ED Zwolle

E: zwaag.loonschade@introweb.nl T: 038 - 422 33 51

I: www.loonschadeadvies.nl F: 038 - 421 18 40

Te koop gevraagd

Historische "Kantoorpanden"

Inlichtingen: 038 421 32 90

Van der Reijd Makelaars B.V.

VBO MAKELAAR

Brasserie "Het Vliegerhuys"

Nieuwstraat 55 Tel. 038-4221206
8011 TM Zwolle Fax 038-4224318

In Brasserie 't Vliegerhuys.....Een pand uit 1450 !

- De lekkerste Koffie van Zwolle....
- Uitgebreide lunch-en avondkaart....
- Heeft U wat te vieren, vraag naar de mogelijkheden.....
- Elke acht weken nieuwe expositie....
- En een vertrouwde plek voor de Zwolse Historische Vereniging.....

Een plek om te onthouden.....

WAANDERS

uitgevers drukkers boekverkopers

A large, bold, light gray stylized letter 'W' logo, composed of thick vertical and diagonal strokes.A large, bold, light gray stylized letter 'W' logo, identical in style to the one on the left.A large, bold, light gray stylized letter 'W' logo, identical in style to the others.

boekverkopers
Eiland 9, Zwolle
Telefoon (038) 421 53 92

uitgevers / drukkers
Faradaystraat 17, Zwolle
Telefoon (038) 467 34 00 / 467 34 50